

ЧАС «дешевого клоуна»

Українська освіта:
випробування
горе-реформами

ББК 74.04(4УКР)я43
Ч24

У збірнику вміщено документи, інтерв'ю та статті, що висвітлюють ситуацію в українській освіті, а також діяльність міністра Д. Табачника. Автори – Сергій Квіт, В'ячеслав Брюховецький, Володимир Моренець, Володимир Панченко та Андрій Мелешевич, – стверджують, що горе-реформаторство ставить Україну перед небезпекою «радянзації» та русифікації освіти, реально загрожує відлученням її від світового інтелектуального простору.

ISBN

© Панченко В., упорядкування, 2011
© НаУКМА, 2011
© Остапов О., художнє оформлення, 2011

ЗМІСТ

Звернення президента НаУКМА Сергія Квіта до освітянської громадськості	4
Відкритий лист президента НаУКМА С. Квіта	6
<i>Сергій Квіт</i> . Головне – наша рішучість і згуртованість.....	9
<i>Сергій Квіт</i> . Інноваційність як норма освітніх реформ	17
<i>В'ячеслав Брюховецький</i> . Деякі ректори сидять, як миші під віником ...	30
<i>В'ячеслав Брюховецький</i> . Як табака на розі	41
<i>Володимир Моренець</i> . Суть моменту: як відбувається світоглядна й ідеологічна переорієнтація суспільства на «вогні Кремля»	44
<i>Володимир Панченко</i> . Чи поширюється влада Януковича на міністра Табачника?	50
<i>Володимир Панченко</i> . Попередники Табачника: З історії українофобства (Михайло Юзефович і Валентин Маланчук)	66
<i>Андрій Мелешевич</i> . Державне замовлення у вищих школах України: Дискримінація? Корупція? Недбалість?.....	78
Ухвала Вченої ради НаУКМА та Експертний висновок щодо законопроекту «Про мови в Україні»	93
Підсумковий документ учасників круглого столу «Небезпеки нової концепції літературної освіти» (10 лютого 2011 р.).....	97

ЗВЕРНЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА НАУКМА СЕРГІЯ КВИТА ДО ОСВІТЯНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ

Шановні колеги!

Призначення Дмитра Табачника міністром освіти і науки України стало відвертою несподіванкою – політика, який ставить під сумнів українську ідентичність, пропонуючи натомість концепцію невідомої «українсько-руської культури» (мова оригіналу). На думку Дмитра Табачника, Закон України «Про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні» ставить нашу державу «в один ряд с наиболее отвратительными тоталитарными диктатурами». Міністр освіти і науки вважає, що «желание мелко подгадить соседу, предать, выгадать что-то, обманув ближнего, согласие потерять глаз, чтобы сосед вовсе ослеп, – характерная особенность формирующейся украинской нации».

Його висловлювання на кшталт «галичане – это лакеи, едва начившиеся мыть руки», які «практически не имеют ничего общего с народом Великой Украины ни в ментальном, ни в конфессиональном, ни в лингвистическом, ни в политическом плане», як і про «боротьбу між римсько-католицько-галицьким і російсько-православним етносами», що нібито розгорнулася на території України, викликають подив, оскільки вони належать докторові історичних наук.

Така позиція нетерпимості до будь-якої нації чи національної культури характеризується як ксенофобія. У цьому ж випадку йдеться про ненависть до українців та української культури з боку міністра, який відповідає за державну політику в освітній галузі. Чутливість до браку толерантності притаманна повоєнному світові, особливо Європі. Тому такий міністр не може сідати за стіл переговорів з міністрами цивілізованих держав, не може відповідати за науку і освіту нашої країни.

Україна потребує єдності й культури, наша освіта і наука – якісного зростання, конкурентоспроможності на глобальній арені, а університети – автономії. До цих завдань не може братися Дмитро Табачник, бо гуманітарна галузь не будується на ненависті й неправді. Не будьмо байдужими сьогодні, бо наші учні та студенти не вибачать нам цього завтра! Справжня педагогіка починається з власного прикладу, з обстоювання власної гідності. Закликаємо Вас висловитися публічно проти Дмитра Табачника – особи, неприйнятної на такій важливій та відповідальній посаді, як міністр освіти і науки України.

16 березня 2010 р.

Сергій Квіт,
президент Національного університету
«Кієво-Могилянська академія»

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА НАУКМА С. КВІТА

Вих. № 01/1422 від 7.12.2010

Президентові України Януковичу В. Ф.,
Голові Верховної Ради України Литвину В. М.,
Прем'єр-міністрові України Азарову М. Я.,

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ» СЕРГІЯ КВІТА
ЩОДО КУРСУ МІНІСТРА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДМИТРА ТАБАЧНИКА НА АВТОРИТАРНУ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЮ
УПРАВЛІННЯ ТА ДЕГРАДАЦІЮ НАУКИ Й ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Шановний пане Президенте України!
Шановний пане Голово Верховної Ради України!
Шановний пане Прем'єр-міністре України!

Від імені Національного університету «Києво-Могилянська академія» звертаюся до Вас із метою ознайомити з ситуацією, яка сьогодні склалася у сфері вищої освіти і, яка, на нашу думку, призведе до самоізоляції України, деградації науки, освіти та економіки.

Міністерство освіти і науки України спішно обговорює проект Закону України «Про вищу освіту», який має на меті загальмувати розвиток вітчизняних ВНЗ, позбавити їх будь-яких ознак автономії, не дати можливості виходу на міжнародний конкурентоспроможний рівень. Цей законопроект містить ряд загроз, серед яких згадаємо найважливіші:

1. Твердження про автономію ВНЗ мають винятково декларативний характер. Проте цілком очевидно, що завдання розвитку потрібно покласти на відповідальність самих університетів, надавши їм для цього найширші академічні, фінансові та організаційні повноваження. Концепція академічних свобод, окрім власне наукових та навчальних компонентів, передбачає особливо серйозне ставлення до місії та мети університетів, формування атмосфери

критичного мислення, корпоративної культури та студентського самоврядування. Тобто ВНЗ мають самостійно організовувати власну діяльність і давати собі раду у розв'язанні власних проблем, а держава та суспільство (працедавці, громадські організації тощо) повинні контролювати якість кінцевого продукту (випускників та наукових досліджень). Кожен ВНЗ має відповідати за якість власного диплома на ринку праці. Фактична відмова від університетської автономії в Україні створює засадничий конфлікт з європейською та світовою практикою.

2. Заперечується ринковий підхід через спробу зафіксувати принципи споживацтва, залежності ВНЗ лише від бюджетного фінансування, що унеможливає розвиток і стимулює корупцію. З іншого боку – консервується неефективне витрачання державних коштів на освіту. Натомість потрібно максимально диверсифікувати джерела надходження коштів та інших матеріальних ресурсів до закладів вищої освіти, зменшивши неможливе сьогодні навантаження на державний бюджет.

3. Встановлюється свого роду нова «залізна завіса» між українськими університетами та єдиним Європейським простором вищої освіти (ЕНЕА) через суто формальне запровадження трициклової системи (бакалавр – магістр – доктор філософії), без створення структурованих докторських програм; повне ігнорування ЄКТС (Європейської кредитно-трансферної системи); ігнорування механізмів розвитку академічної мобільності викладачів та студентів; неможливість функціонування міждисциплінарних програм; підтвердження повної залежності вітчизняних університетів від стандартів вищої освіти, затвердження яких покладається на МОН; відсутність гарантій мінімального обсягу вибіркової частини змісту освіти; невиробленість національної стратегії «освіти впродовж життя»; брак спеціальної програми опанування українським академічним середовищем англійської мови, ба навіть ігнорування вивчення англійської мови у вищій освіті, що повністю унеможливає зростання конкурентоспроможності українських ВНЗ на міжнародній арені.

4. Стандарти вищої освіти формуються без участі працедавців й урахування реальних потреб національної економіки та її регіональних сегментів.

5. Вкрай необхідне скорочення величезної кількості українських ВНЗ планується проводити без підвищення їхньої якості, оскільки

в основу цього процесу покладено кількісний принцип, відсутній у світовій практиці: 10 тис. студентів пропонується для класичного університету, 3 тис. – для академії тощо. Такий підхід спрощує і формалізує проблему, вказує на небажання здійснити якісні позитивні зміни у вищій освіті.

6. У законопроекті немає розуміння того, що реформування вищої освіти пов'язано насамперед із реформуванням самих університетів, створенням можливостей для їхнього успішного розвитку та інноваційної діяльності, стимулюванням ініціативи, підвищенням їхньої відповідальності та особливо – піднесенням наукового компоненту як головного критерію оцінювання якості вищої школи. Тому особливої уваги потребує інтеграція науки та освіти в Україні через фактичне зближення ВНЗ та науково-дослідних інститутів НАН України. За умови збереження непомірно великих норм навчального навантаження університетських викладачів розвиток науки у ВНЗ залишиться риторичним побажанням. Мета освітніх реформ полягає у створенні якісних конкурентоспроможних університетів, що впливали б на розвиток національної економіки, у центрі уваги яких була би суспільна відповідальність, які виходили б на глобальний рівень взаємодії та розподілу праці.

7. Запропонований громадськості законопроект суперечить Програмі економічних реформ Президента України В. Ф. Януковича на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» насамперед з погляду ігнорування вимог Болонського процесу, потреб економіки, питань якості та конкурентоспроможності.

Практика реформування науки та освіти у північноамериканських, європейських та азійських університетах свідчить про те, що для успішних реформ необхідна злагоджена співпраця та взаєморозуміння Президента, Парламенту, Уряду, академічного середовища та всього суспільства, розуміння індикаторів ефективності й поетапності проведення реформ, а також спільне прагнення досягти мети.

У зв'язку із зазначеним пропоную повністю відмовитися від запропонованого міністром освіти і науки України Дмитром Табачником проекту Закону України «Про вищу освіту» як такого, що спрямований на самоізоляцію України та деградацію науки й освіти в нашій державі.

6 грудня 2010 р.

ГОЛОВНЕ – НАША РІШУЧІСТЬ І ЗГУРТОВАНІСТЬ

В. Панченко: 16 березня 2010 р. Ви виступили зі зверненням до освітянської громадськості, в якому закликали її виступити проти призначення Д. Табачника на посаду міністра освіти й науки. А 12 грудня того ж року було оприлюднено Ваш відкритий лист до керівників держави з гострою критикою міністерського законопроекту «Про вищу освіту». Чи були почуті Ваші звернення? Чого вдалося домогтися, а чого – ні? Чому, зрештою, в березні минулого року багато київських ректорів зайняли позицію, протилежну Вашій?

С. Квіт: До рідного Міністерства достукатися не вдалося. Головний наш здобуток (поки що) – затвердження Статуту НаУКМА у тій редакції, яка нам була потрібна. Стосовно нового закону України «Про вищу освіту», з'явився законопроект представника Президента у Верховній раді Юрія Мірошниченка, що спирається на концепцію університетської автономії. Оскільки у грудні минулого року нам вдалося розпочати велику публічну дискусію, можна вважати, що Могилянка вкотре виступила каталізатором згуртування широких кіл громадськості (освітян, політиків з правлячого та опозиційного таборів, студентів, журналістів тощо), які виступили проти деградації української вищої освіти.

Хочу також наголосити на великій експертній ролі НаУКМА. Тепер я також член експертної робочої групи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (МОНМС) і ми розглядаємо нібито оновлену «міністерську» версію законопроекту. Але в ній, по суті, нічого не змінено. Міністерство й надалі «продавляє» ідеї централізації, авторитаризму, споживацтва та русифікації, прагнучи

повернути Україну у фарватер російського колоніалізму. Тому мої пропозиції, надіслані до МОНМС в середині березня 2011 р., мало відрізняються від минулорічної грудневої критики. Додаю текст своїх пропозицій:

*Директорові Департаменту вищої освіти
Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
Болюбашу Я. Я.*

Шановний Ярославе Яковичу!

Цей лист містить зауваження і пропозиції щодо розробки нового Закону України «Про вищу освіту» в рамках новоствореної експертної групи. Спочатку деякі концептуальні зауваження.

По-перше, зважаючи на те, що експертна група, створена Наказом МОНМС від 3 березня 2011 р., має узгодити два запропоновані народними депутатами України законопроекти «Про вищу освіту» (реєстраційні номери 7486 і 7486-1) між собою, мені незрозуміло, чому під час засідання цієї експертної групи 11 березня 2011 р. без обговорення взято за основу лише законопроект 7486-1. Адже законопроект 7486, зареєстрований представником Президента у Верховній Раді Мірошниченком Ю. Р., містить позитивні новації, особливо цікаві з погляду впровадження сутнісних реформ в системі вищої освіти.

По-друге, Ярославе Яковичу, під час першої зустрічі нашої експертної групи 11 березня 2011 р. Ви висловили своє бачення реформи вищої освіти в такий спосіб, що НаУКМА з класичного університету має перетворитися на академію. У зв'язку із цим нагадую Вам, що наш університет готує фахівців за 19 спеціальностями з усіх галузей знань. За підсумками 2010 р. (цитую за своїм річним звітом), НаУКМА був так представлений в університетських рейтингах:

1. Рейтинг «Компас-2010», за результатами опитування представників компаній-роботодавців, експертів і випускників ВНЗ НаУКМА посідає загальне четверте місце, зокрема за напрямками:

- 2-ге місце з бізнес-економічних спеціальностей;*
- 3-тє місце з юридичних спеціальностей;*
- 5-те місце з інформаційних технологій.*

2. Зведений рейтинг видань «Корреспондент» та «Комментарии» (травень 2010 р.), за результатами оцінки якості підготовки випускників НаУКМА посідає:

- 2-ге місце за підготовкою фахівців з управління персоналом, адміністративного персоналу, маркетингу та PR;
- 3-тє місце з економіки та фінансів, юридичних спеціальностей;
- 4-те місце у сфері продажу;
- 8-ме місце з інформаційних технологій.

3. Рейтинг працедавців журналу «Деньги» (березень 2010 р.) серед вищих навчальних закладів України. НаУКМА посідає:

- 1-ше місце з підготовки спеціалістів у гуманітарній сфері;
- 2-ге місце з юридичних спеціальностей;
- 3-тє місце з економічних спеціальностей.

4. Світовий рейтинг університетів Webometrics (січень 2010 р.) серед 18 тисяч університетів позиція НаУКМА – 2055 (порівняно з липнем 2009 – підняття більш як на тисячу позицій).

5. Європейський рейтинг університетів Webometrics (проводиться за національною ознакою) – 2-ге місце серед 18 українських університетів.

6. USETI (Програма сприяння зовнішньому тестуванню в Україні) проаналізувала вступну кампанію 2010 р. в Україні за матеріалами системи «Конкурс». НаУКМА визнано лідером серед 525 вишів країни:

- за загальним конкурсом – 8,06 заяви на місце;
- за середнім балом ЗНО – 184,91 (з відривом у 12 балів);
- за середнім балом атестату – 185,88.

До того ж, НаУКМА – єдиний український університет, який відкрив перші сім структурованих докторських програм (PhD). Зазначене свідчить про недостатню обґрунтованість ранжування українських ВНЗ, запропонованого у представленій учасникам експертної групи новій версії законопроекту МОНМС.

По-третє, на мій погляд, новий законопроект повинен не так регламентувати кожен крок ВНЗ, як відкривати нові можливості, за принципом: «дозволено все, що не заборонено». Нова версія законопроекту, навпаки, свідчить про те, що діяльність українських ВНЗ відбуватиметься за принципами жорсткого централізованого управління. Окремі поступки на шляху поглиблення самоврядності, які були зроблені, не мають системного характеру. Запропонований МОНМС законопроект надалі перекреслює ідею університетської автономії, принаймні у тому вигляді, в якому вона розуміється

у країнах Європейського Союзу та Північної Америки. Своєю чергою, така позиція МОНМС унеможлиблює створення якісних українських університетів, конкурентоспроможних на міжнародній арені.

По-четверте, згадана нова версія законопроекту вміщує окремі положення, що лише за формою нагадують нам про Болонський процес та євроінтеграцію української системи науки й освіти. Натомість за змістом вітчизняні університети надалі залишатимуться пострадянськими. Зокрема, замість декларацій потрібно вжити реальних кроків у напрямку інтеграції науки та освіти.

Вважаю, що запропонований учасникам експертної групи оновлений проект Закону України «Про вищу освіту» потребує суттєвого доопрацювання, а подекуди – повної концептуальної зміни підходів.

Тепер конкретні пропозиції:

Викласти ст. 5 так: «Мовою навчання у вищих навчальних закладах України є державна мова», оскільки запропонована МОНМС редакція суперечить Конституції України.

1. Вилучити зі ст. 6 рівень «молодшого бакалавра», оскільки він розмиває перший цикл освіти. Визначення «молодший спеціаліст», зазначене у попередній редакції законопроекту (хоч також не ідеальне, адже цей рівень не належить до вищої освіти), більше відповідає європейським і світовим стандартам.
2. Уточнити у ст. 7 «Освітньо-кваліфікаційні і освітньо-наукові рівні вищої освіти» п. 6, що здобуття освітньо-наукового рівня доктора філософії водночас передбачає здобуття наукового ступеня «доктор філософії».
3. Вилучити зі ст. 7 «Освітньо-кваліфікаційні і освітньо-наукові рівні вищої освіти» п. 7, що стосується доктора наук як певного освітньо-наукового рівня, адже відповідної освітньо-наукової програми, необхідної для його здобуття, не може існувати в принципі.
4. Питання щодо регулювання здобуття наукових ступенів доктора філософії та доктора наук перенести до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», адже саме там їхнє логічне місце.
5. Додати до ст. 7 уточнення про те, що студент, переходячи з одного циклу вищої освіти на інший, має право змінювати напрями навчання (це відповідає Болонському принципіві завершеності кожного циклу освіти, а також є узвичаєною практикою в усіх університетах світу).

6. Вилучити ст. 13 «Переліки спеціальностей вищої освіти» як таку, що зазіхає на академічну автономію ВНЗ, повністю унеможливаючи міждисциплінарні програми.
7. Вилучити зі ст. 14 «Стандарти вищої освіти» пп. 6–10. Поняття державної складової стандартів вищої освіти має бути скасоване як посттоталітарний рецидив. Відповідальність за розробку стандартів слід покласти на ВНЗ, наукові установи та працедавців, безпосередньо пов'язаних із запитами ринку та потребами національної економіки.
8. Із ст. 23 «Типи навчальних закладів» зняти вимогу наявності 12 спеціалізованих вчених рад, оскільки вона, з одного боку, звучить в контексті підміни понять (захисти дисертацій на здобуття наукового ступеня «доктор філософії», або PhD, відбуваються в усьому світі за принципами створення одноразових рад, під кожную конкретну тему, тому головним критерієм тут має бути не наявність спецрад, а наявність структурованих докторських програм, які повинні замінити такий анахронізм, як пострадянські аспірантури і докторантури), з іншого, це не що інше, як завуальований кількісний показник, оскільки в невеликих за розмірами університетах, згідно з чинними вимогами, не може бути багато спецрад із захисту дисертацій.
9. До ст. 24 «Національний вищий навчальний заклад», у п. 1, додати вимогу присутності ВНЗ у певних національних чи міжнародних університетських рейтингах, а також вимогу періодичного підтвердження своїх позицій у таких рейтингах, що визначатимуться спеціальною постановою Кабінету Міністрів України.
10. До ст. 24, п. 2 додати право ВНЗ створювати власні одноразові спеціалізовані вчені ради для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня «доктор філософії» (PhD).
11. До ст. 24, п. 3 додати (конкретизувати) право університету ухвалювати остаточне рішення про присудження наукових ступенів, присвоєння вчених звань та визнання закордонних дипломів про вищу освіту і наукові ступені. Це право має належати до прерогативи Вчених рад ВНЗ.
12. До ст. 27 «Принципи управління вищим навчальним закладом», п. 2 додати право університету самостійно формувати та затверджувати власний штатний розпис у межах фактичного фінансування.

13. До ст. 27, п. 2 додати право ВНЗ створювати свої навчальні і наукові підрозділи на підприємствах, в організаціях, установах, інститутах (які не належать до системи МОНМС) та спільно з ними.
14. До ст. 27 додати право ВНЗ створювати власні форми та обсяги морального і матеріального заохочення працівників.
15. Додати до ст. 45 «Відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах» відрахування за плагіат.
16. Уточнити пп. 4 і 8 ст. 65 «Фінансування вищих навчальних закладів» так: «ВНЗ має право самостійно розпоряджатися всіма надходженнями в межах свого статуту, чинного законодавства та згідно з принципами університетської автономії. Використання цих надходжень не можуть регламентуватися Кабінетом Міністрів України та уповноваженим органом державної влади».
17. До ст. 65 додати право ВНЗ залучати інвестиції, зокрема іноземні.

*З повагою,
президент НаУКМА Квіт С. М.
16 березня 2011 р.*

Що ж до позиції київських ректорів, то сьогодні вона суттєво відрізняється від минулорічних настроїв. Однак надалі спрацьовує незбагнений для мене принцип, згідно з яким ректори чомусь мають підтримувати будь-яку політику будь-якого міністра. Мушу зазначити, що мені доводилося критикувати як Івана Вакарчука, так і Дмитра Табачника. Це, сказати б, набагато нормальніше, ніж, закривши очі, хвалити будь-що. З відстані років попередні міністри, зокрема Василь Кремень і Станіслав Ніколаєнко, виглядають констуктивнішими та уважнішими.

В. П.: *Як позначився на Києво-Могилянській академії відкритий конфлікт із Міністерством? Чи можна вважати, що прогнозоване скорочення держзамовлення – це розплата за «вільнодумство»?*

С. К.: Про стан справ із держзамовленням декан правничого факультету НаУКМА Андрій Мелешевич опублікував 3 березня в «Українській правді» вичерпну статтю «Державне замовлення у ви-

щих школах України: Дискримінація? Корупція? Недбалість?». Цей матеріал свідчить, що розподіл держзамовлення по університетах відбувається не просто несправедливо, а незрозуміло як. Тобто сьогоднішня практика межує з криміналом. Ми чекаємо офіційної реакції МОНМС на публікацію А. Мелешевича. До теми держзамовлення повернемося у травні, коли одержимо розподіл на поточний рік. Зараз я не можу коментувати конкретні цифри, оскільки вони поки що невідомі навіть нашому міністрові. МОНМС їх надає Міністерство економіки.

В. П.: По суті, останні два роки Могілянка позбавлена можливості проводити власний відбір абітурієнтів. Чи не означає це, що заклад втрачає СВОГО абітурієнта?

С. К.: Це питання належить до тих, що хвилюють нас найбільше. Практика показує, що ні, не втратили. Натомість ми втратили (вірю, що тимчасово) надзвичайно ефективне «сито», у вигляді вступного моголянського тестування, для відбору власних студентів. Пошук «свого» абітурієнта і робота з ним – головна проблема, яка щороку постає перед Приймальною комісією. Тому, внаслідок проведення багатьох заходів і ціною надзусиль, ми задоволені набором 2010 р. Системна цілеспрямована політика завжди дає позитивні наслідки. Зараз у НаУКМА триває робота зі створення власної ефективної системи контролю якості навчання і викладання. Тобто замість зовнішнього «сита» ми створюємо нове «внутрішнє».

В. П.: *Свого часу НаУКМА мав проблеми з попереднім міністром освіти Іваном Вакарчуком через обов'язковість тесту з англійської мови під час вступної кампанії. Міністр тоді навіть радив вступникам звертатися до прокуратури... А якою є ситуація з англійською мовою у НаУКМА тепер, коли лінію Вакарчука продовжив Табачник?*

С. К.: Дмитрові Володимировичу вдалося заборонити нам вимагати англійську при вступі у 2011 р. Цього не зміг зробити Іван Олександрович. Як бачите, існує певна логіка системи, яка не залежить від політичних преференцій. Але це тимчасове явище, яке я розцінюю як комічне непорозуміння. Щоб потім було що згадати. Ми знайдемо способи донести до наших абітурієнтів думку про важливість англійської мови для сучасних науки та освіти. Будь-яка держава контролює своїх громадян настільки, наскільки вони дозволяють це робити. У будь-якому разі НаУКМА ніколи не порушує законів. Моголянка ініціює новації і, зрештою, змінює чинні правила,

якщо вони перетворилися на анахронізм. У випадку з англійською мовою, обидва згадані Вами міністри заперечують фундаментальні основи Болонського процесу. Адаже не може бути ніякої мобільності, наукової та навчальної взаємодії в Європі і світі без англійської мови. Як тоді німець зрозуміє іспанця, а італієць голландця? Лише англійською. Наші керівники просто звикли до російської...

В. П.: Як Ви ставитеся до того, що ВАК передано в підпорядкування МОНМС?

С. К.: Такі структурні зміни не впливають на розв'язання проблеми по суті. Більше того, згідно із сталінською версією, ВАК, перебуваючи у підпорядкуванні Кабміну, був більш незалежною інституцією, ніж у складі МОНМС. Оскільки тепер він залежить від міністра, я виступаю за ліквідацію такого тоталітарного рудименту, як ВАК. На мою думку, захисти дисертацій, присудження наукових ступенів і вчених звань мають відбуватися в самих університетах. Тоді наші ВНЗ будуть безпосередньо відповідати за якість власного диплома.

В. П.: У чому, на Ваш погляд, «феномен Табачника»? Чому після стількох протестів із боку громадськості, студентства він залишається на посаді міністра?

С. К.: Важко сказати. Приємного мало. Незабаром історія дасть конкретні відповіді і розставить відповідні наголоси. Головне – наша рішучість і згуртованість у непевні часи.

22 березня 2011 р.

Розмовляв В. Панченко

Сергій Квіт

ІННОВАЦІЙНІСТЬ ЯК НОРМА ОСВІТНІХ РЕФОРМ *

Я не ставив собі за мету подати комплексну концепцію розвитку вищої освіти в Україні. Моє завдання полягає в тому, щоб глянути на нерішучі спроби реформування університетського життя раціональним поглядом. А також довести тезу про необхідність завершити розпочате, а потім користуватися наслідками реформ. Не нарікаючи на тяжке життя, чи, ще гірше, змирившись із очевидним – неприпустимим падінням якості наукових досліджень та освіти. Ображатися варто лише на самих себе, на власну нездатність перетворити риторику на реальні справи. Такі важливі проекти, як автономія, Болонські реформи, рейтингування університетів і зовнішнє незалежне оцінювання, взаємопов'язані якнайтіснішим чином. Насправді – це єдина справа, що має бути зроблена. Бо від її успіху залежить конкурентоспроможність нашої держави. Моя позиція значною мірою підкріплюється досвідом Національного університету «Кієво-Могилянська академія» та Консорціуму з університетської автономії.

Наука чи освіта?

Хоч це може здатися парадоксальним, але глобальна криза створює сприятливі умови для справжніх реформ. Для цього пропонується погодити чотири тези. По-перше, немає ніякої національної науки. У науковому світі професіонал знає ціну іншому професіоналові. Мобільність і співпраця на міжнародній арені – запорука успішності, зокрема через втягнення України у глобальну конкуренцію. Ми ж намагаємося її уникнути, шукаючи аргументи в оригінальній ментальності чи так званих особливих традиціях

* Вперше опубліковано в газеті «Дзеркалі тижня» 28 лютого 2009 р.

вітчизняної науки. Хоч цими традиціями можна швидше відлякувати нові покоління дослідників, ніж хвалитися. Те, що ми називаємо кращими здобутками української науки, належить не до організаційних переваг радянської системи, а до персональних здобутків українських учених, які б у кращих умовах зробили б набагато більше. Не можна створити щось нове, не відмовившись при цьому від старого – того, що тягне назад і не дає змоги здійснити прорив на певних напрямках досліджень, а також, що найважливіше, у системних змінах.

Тому, по-друге, потрібно змінити організацію наукової діяльності, яка зберігається по сьогодні з перших років радянської влади, відмовившись від принципу її відокремлення від вищої освіти. Ці традиції виявилися справді стійкими. Мовляв, справжня наука – для академічних і науково-дослідних інститутів, а освіта – для університетів, у яких існує, відповідно, особлива вузівська наука. Такий поділ уможлиблював ефективніше контролювати інтелектуалів і концентрувати зусилля на стратегічно важливих для СРСР технологічних напрямках. Зауважмо, що тоталітарна держава знала, що їй потрібно, – вона існувала в умовах протистояння з цілим світом. Тепер система радянських держзамовлень зникла, а створена нею інфраструктура залишилася, перетворившись на невиправданий анахронізм. Тому розвиток науки в Україні повинен відбуватися там, де йому призначено від початку, – в стінах університетів. Навчальний процес, відповідно, організовується не сам по собі, а навколо наукових досліджень.

По-третє, слід перестати дивитися на університети як на безодню, яка поглинає дедалі більше бюджетних коштів. Значні демократичні здобутки, на жаль, поки що не дають можливості подолати посттоталітарний статус нашої держави. Сьогодні прагнення контролювати якомога більше, навіть всупереч очевидній вигоді для себе, видається справді ірраціональним. Національні інтереси України полягають у відповідях на численні виклики й загрози, а не в самообмані та самоізоляції. Інакше кажучи, ми не маємо сучасних університетів, здатних впливати на національну економіку, вирішувати кардинальні технологічні й суспільні проблеми. Цікаво, що перед українськими університетами ніхто і не ставить таких вимог. Вища освіта розвивається пасивно й екстенсивно, як-от за рахунок хаотичного збільшення кількості вищих навчальних закладів. На сьогодні маємо 904 ВНЗ, у тому числі – 351 університет. Це справді

дикі цифри, оскільки Україна може собі дозволити лише кілька десятків якісних університетів, які значною мірою самі даватимуть собі раду.

Нарешті, по-четверте, нам потрібно визначитися стосовно стратегічних завдань для науки та освіти. Якщо Радянський Союз намагався домінувати мілітарно, – для України найприйнятнішим було би досягти конкурентоспроможності на глобальній арені, будучи невід'ємною частиною європейської спільноти та продукуючи нове знання, необхідне для участі у світовому розподілі праці.

Зовнішнє незалежне оцінювання

Запровадження ЗНО стало справді найбільшим досягненням в українській освіті за роки незалежності. Не так з огляду на завдання, що на нього покладаються, як зважаючи на послідовність різних гілок влади і навіть конкуруючих політичних сил у здійсненні цього проекту. Кажучи сьогодні про те, що 72 % українців підтримують ЗНО, ми забуваємо, що зовсім недавно існувала небезпека протистояння з такою важливою соціальною групою, як батьки абітурієнтів. Адже всім зрозумілою була попередня система вступу до ВНЗ. Більшість українських родин, які мали випускників шкіл, намагалися запастися певними домовленостями про вступ своїх дітей ще до початку вступної кампанії. Після першого року свого функціонування ЗНО не розв'язано проблему корупції і не вплинуло істотно на розвиток вищої та середньої освіти. Але воно дало надію, що в Україні існують політична воля і бажання вийти зі стану пострадянської стагнації.

Досить несподівано ЗНО стало індикатором динаміки реформ. Якщо рух уперед відбуватиметься наполегливо і, головне, осмислено, на краще зміниться загальна ситуація в українській освіті, зокрема через широку суспільну підтримку. Якщо ж, навпаки, виникне підозра, що подальшого руху не буде, нам загрожує різке падіння решти показників. Причому набагато більше, ніж за відсутності ЗНО. Один крок уперед неминує вимагати всіх інших належних кроків. Поки що частково досягнуто однієї мети: розширення доступу до вищої освіти. Наприклад, до всіх київських ВНЗ потрапило набагато більше студентів із провінції, ніж у попередні роки. В абітурієнтів з'явилися такі можливості вибору навчальних закла-

дів і спеціальностей, яких не було раніше. Наступним логічним кроком була б імплементація болонських норм до вітчизняного законодавства. Запровадження загальнонаціонального ЗНО – необхідна частина реформування освіти, але жодному разі це не може замінити собою інші реформи.

Тому важливо розглянути хоча б деякі загрози стосовно ЗНО, які можуть виникнути за умови гальмування реформ у вищій освіті. Неодмінно дасться взнаки тривале усунення ВНЗ від процесу відбору студентів. Теза про те, що головне завдання університетів – навчати, а не відбирати собі найкращих, є хибною, спрямованою проти розвитку ринкових відносин і здорової конкуренції. Сертифікати ЗНО можуть лише певний час бути визначальними під час вступу, але в майбутньому, зі зменшення кількості та збільшенням якості українських ВНЗ, тільки університет даватиме відповідь, який абітурієнт йому потрібен. Ідеться не лише про запровадження нових тестів на здібності чи виставлення певних коефіцієнтів на гуманітарні та природничі спеціальності. Слід розуміти, що сертифікати ЗНО – це лише інструмент для формування такого колективу студентів, який найкраще відповідатиме завданням стратегічного розвитку університету.

Подолання корупції під час вступу не можна вважати безпосереднім завданням ЗНО. Це надзвичайно болюча соціальна проблема, яка не можна розглядати лише як кримінальний злочин або винятково в морально-етичній площині. Слід визнати, що хабарництво в Україні стало частиною економіки вищої освіти, коли дивним чином зникає різниця між доходом і прибутком. Так само, як плагіат перетворився на невід’ємну частину академічного життя. В радянські часи це справді було розбещенням. Тепер домінує ринкова риторика, натомість немає можливості дати ВНЗ належне бюджетне фінансування. З одного боку – корупція у самій державній системі, численні приклади незаконного збагачення у приватному секторі, з іншого – цілком слушні розмови про те, що нічого безплатного, у тому числі освіти, не буває. Все це виступає підґрунтям для того, що хабарі, свідомо чи не свідомо, сприймаються як прообраз ринкової плати за навчання. Проблема в тому, що студент, який дав хабара, а не вніс до університетської каси законну платню, прагне не якості й вимогливості, а самого лише диплома. Неякісне платне навчання, фактичний продаж дипломів – наслідок тих самих негативних процесів.

Має бути переосмислене поняття: розширення доступу до вищої освіти. Це не лише можливість випускникам шкіл надсилати свої документи на різні спеціальності до необмеженої кількості ВНЗ. Нинішні тести ЗНО вимірюють знання (*Achievement tests*). Розширення доступу до вищої освіти здійснюється з допомогою тестів на вимірювання здібностей (*Ability tests*). Їх було створено у США для оцінювання солдатів, які повернулися з Першої світової війни і були неконкурентоспроможні порівняно з абітурієнтами, що мали можливість готуватися до вступу в університети. Для реалізації цієї мети було організовано раду ректорів (*College Board*) найбільших університетів США, діяльність якої, зрештою, призвела у 1926 р. до створення SAT (*Scholastic Assessment Test*). Ним сьогодні послуговуються такі найпрестижніші університети Америки, як: Гарвард, Принстон, Йель. У цьому випадку вимірюється не те, що знає абітурієнт (кількість), а його здатність застосувати свої знання (якість). В українських умовах тест на здібності може вирівняти стартові можливості для випускників сільських і міських шкіл.

Повтор торішнього формату ЗНО означатиме безпрецедентне зниження якості середньої освіти. Адже більшість випускників потребуватимуть лише двох сертифікатів для вступу до ВНЗ. Це означає, що вони селективно звертатимуть увагу на ці предмети, нехтуючи іншими. Ще більшого розмаху набуватиме явище репетиторства, що принижує школу. Середня освіта втрачає системність – головну перевагу радянських часів. За цих умов варто вдаватися до таких кроків, як обов'язкова вимога сертифіката з математики для всіх без винятку спеціальностей та ВНЗ. Оскільки належний рівень таких знань вказує на певну культуру мислення, що особливо важливо у сучасному високотехнологічному світі. До речі, Києво-Могилянська академія перевіряла математику в усіх абітурієнтів уже протягом 17 років.

Традиційний могилянський тест містить запитання з семи предметів, що вимагає від молодої людини серйозної підготовки і вмотивованості до одержання вищої освіти, яка, до речі, в Україні не є обов'язковою. Технології тестування потрібно не просто розвивати, а науково досліджувати, вивчати закордонний досвід, адаптувати його до вітчизняних умов, створювати адекватну національну модель ЗНО. Згаданий приклад з американським тестом SAT потверджує, що в цій справі держава може й повинна спиратися на ініціативу академічної громади. Адже в громадянському суспільстві

поняття «державне» не є синонімом «незалежне». Держава формує вимоги та критерії успішності для певного національного проекту, іноді фінансує його, але обов'язково дослухається до професійного середовища. Однак діяльність спеціального науково-дослідного центру НаУКМА з питань тестування залишається поза увагою державних чинників. Тому що ініціативність розглядається як зайва проблема і джерело нових проблем. Згадаємо ще одну, яку можна не помічати, але неодмінно треба розв'язати. Успішний могилянський досвід наголошує на необхідності обов'язкової перевірки в усіх абітурієнтів знання англійської мови, без якої Україна фактично дистанціюється від Болонського процесу.

Болонський процес

Психологічно Болонський процес сприймається в Україні як чергова кампанія, в якій важливий не конкретний результат із певними критеріями вимірювання, а сам процес (даруйте за вимушену тавтологію). Насправді Болонська міжурядова реформа має на меті створення Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) до 2010 року. Головні засади – академічна автономія, взаємне визнання освітніх ступенів і кваліфікацій, зрозумілість дипломів і ступенів через створення спільної триступеневої структури освіти та гарантування якості освіти. Болонський процес спирається не на уніфікацію, а на гармонізацію освітніх систем в Європі. Важливі спонукальні чинники – загострення конкуренції з американськими університетами, потреба оптимізації працевлаштування дипломованих спеціалістів у країнах ЄС. Надзвичайно важливим принципом є мобільність студентів і викладачів, відкритість європейської вищої освіти до світу.

В Україні багато хто вважає, що можна «прозвітувати» про приєднання до Болонського процесу через імітацію якихось формальних атрибутів, як-от перехід на кредитно-модульну, рейтингову систему. Забуваючи, що відкритість світові означає гру за правилами глобальної конкуренції, яка неможлива без англійської мови. Студент може вивчати у школі або в університеті будь-які іноземні мови, які сприятимуть його професійному зростанню. Але Болонський процес передбачає володіння англійською мовою як необхідну умову, що навіть не обговорюється. Інакше немає мобільності, професійної взає-

модії, відповідних навчальних програм, спільних дипломів, не може здійснюватися гармонізація європейських систем освіти. Сьогодні англійська мова для України – не панщина і не умовність. Це стратегічний ресурс розвитку науки, освіти й національної економіки, який потребує спеціальної державної програми розвитку.

Наступне непорозуміння – перебільшена увага до різноманітних міждержавних угод щодо самої практики співпраці у вищій освіті. Ми забуваємо, що в усьому світі головне слово належить університетам. Дипломи найкращих українських університетів і так визнаються у багатьох наукових установах Європи. Однак ми забуваємо про інше – Україна фактично не визнає європейських та американських дипломів. Нарікаючи про «відплив мізків» на Захід, ми не сприяємо протилежному процесові – поверненню вітчизняних інтелектуалів, які одержали західні наукові ступені та вчені звання, додому. Кількість таких викладачів у НаУКМА рік-річно збільшується, але вони перебувають у себе на батьківщині поза законом. Університет не може ввести їх в акредитаційну документацію, а вони не мають права одержувати належну заробітну платню. Західного доктора філософії, професора наша держава вважає старшим викладачем. Процедура нострифікації в Україні принизлива і часто тупикова. В усьому світі право визнання дипломів належить університетові. Україна ж провадить політику закритості стосовно міжнародної наукової спільноти. Рейтинг та репутація університетів не беруться до уваги.

Але повернімося до ідеї «відзвітувати» про приєднання до Болонського процесу – чи-то перед рідним МОН, чи-то перед європейською моніторинговою групою, яка вже наступного року стане свідком факту типового (пост)радянського оковамилювання стосовно, наприклад, третього рівня підготовки фахівців вищої кваліфікації. Проект нового Закону України «Про вищу освіту» у статтях 6 і 7 передбачає наявність освітньо-наукового рівня доктора філософії PhD (*philosophy doctor*), підготовка якого повинна тривати чотири роки. Якщо ми не створимо якісного рівня PhD, що даватиме можливість молодим науковцям потрапляти у велику науку в Україні, вони прагнутимуть виїхати на Захід. Тобто не створюючи власної інфраструктури, ми вкладатимемо кошти у відповідні закордонні установи. Аби мати уявлення про те, що, власне, означає підготувати доктора філософії західного зразка, гляньмо на ресурсні потреби і мінімальний перелік заходів.

Витрати на одного студента (бакалавра, магістра) у США становлять 36 500 євро, у країнах ЄС – 8700 євро, в Україні – 15 000 грн. (1400 євро). Причому ЄС планує найближчим часом збільшити ці витрати на 1 % від європейського ВВП. Середню вартість докторанта підрахувати важко, оскільки на цьому рівні відбувається поєднання науки та освіти. Тому потрібно враховувати кошти, які йдуть, власне, на організацію наукової діяльності, зокрема на функціонування сучасних лабораторій. У 2008 році в НаУКМА було відкрито першу в Україні Докторську школу, яка складалася з перших трьох PhD-програми (масові комунікації, фінанси, менеджмент в охороні здоров'я). Вартість підготовки одного докторанта PhD становить у Києво-Могилянській академії понад 100 тис. грн на рік. Тоді як один докторант коштує державі 29 600 грн, аспірант – 23 200 грн.

Ось деякі статті витрат PhD-програми з масових комунікацій, які не належать до переліку чинних в Україні позицій аспіранта і докторанта. Це блок міждисциплінарних нормативних курсів (усього сім), блок фахових нормативних курсів (шість), фахових вибірко-вих курсів (вісім), захист докторського проекту, закордонне відрядження на конференцію, захист дисертації за західним стандартом, відрядження та гонорари для науковців з-за кордону, розробка нових навчальних курсів і навчальних планів, створення відповідних університетських структур, яких не було раніше, тощо. Як бачимо, в додатку до вимог традиційної аспірантури перед PhD-студентом НаУКМА стоїть набагато більше завдань. Слід додати ще обов'язковість участі, щонайменше, в одній міжнародній конференції (мінімум одне закордонне відрядження) з пізнішою публікацією статті у міжнародному реферованому журналі (*peer-reviewed journal*). Кожен докторант має двох наукових керівників (один з-за кордону). Захист дисертації відбувається перед спеціалізованою дисертаційною комісією, яка складається з п'яти осіб. Троє з них не повинні бути співробітниками НаУКМА (як мінімум, один – з-за кордону).

Як бачимо, для виконання гіпотетично передбаченої законом норми про третій цикл вищої освіти потрібно багато зробити в організаційному і фінансовому планах. Причому за якість своїх захищених докторів філософії в усьому світі відповідальність несе сам університет. Окрім очевидного факту, що справжні PhD-програми не можуть виникнути на підставі звичайного перейменування аспірантури і докторантури, разом узятих, продовження існування ста-

рої системи є невиправданим марнотратством. Сьогодні менше 30 % усіх вітчизняних аспірантів взагалі коли-небудь виходять на захист (лише 7 % роблять це вчасно). Українська держава щороку виплачує стипендії в середньому по 1100 грн. на місяць майже 20 тис. осіб, які формально проходять підготовку в рамках трирічної аспірантури. До цих витрат ще додаються сума на зарплату керівникам і, в окремих випадках, кошти на проживання в гуртожитках, матеріальна допомога тощо. Якщо захищається лише 30 % аспірантів, можна легко підрахувати: щороку з бюджету марно витрачається понад 300 млн грн.

Хибна за своєю природою радянська практика відокремлення науки (НАНУ) від освіти (МОНУ) в Україні застосовується в організації наукових досліджень в університетах. Суто академічні за своїм призначенням науково-дослідні осередки функціонують тут «паралельно» до освітнього механізму. Окрім необхідності створення науково-навчальних центрів зі статусом юридичної особи, метою яких є поглиблена науково-технічна та навчальна підготовка фахівців, слід брати до уваги, що третій, докторський, цикл університетської підготовки є не лише освітою. Адже від докторанта насамперед вимагається справжня наукова новизна результатів його досліджень.

Наявність докторської школи з певною кількістю PhD-програм могла б стати тим критерієм, за яким визначається університетський статус ВНЗ. Визнання дипломів, у тому числі докторських, «на державному рівні», в академічному світі зовсім не важливе. Справжнє взаємне визнання відбувається через наукові публікації та міжуніверситетські (міжфакультетські, міжкафедральні) угоди. Так, усі могилянські PhD-докторанти мають можливість одночасно з дипломом НаУКМА одержати ще й західноєвропейські докторські дипломи: Маастрихтського університету (Нідерланди) та Барселонського автономного університету (Іспанія). Згідно з другою угодою, іспанські студенти також можуть одержати докторський диплом НаУКМА.

Тому Києво-Могилянська академія пропонує запровадити для докторських програм п'ятий рівень акредитації. Критерії оцінювання повинні вказувати на наявність відповідних наукових і науково-педагогічних шкіл, інформаційної бази, наявність інфраструктури та матеріально-технічної бази для проведення фундаментальних і науково-прикладних досліджень, а також для підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.

Необхідно представити динаміку розвитку університету за останніх п'ять років, внутрішню інтеграцію наукових досліджень і навчального процесу, критичну масу в кадровому потенціалі, наявність системи відбору талановитої молоді, інтегрованість цього університету у світовий науково-освітній простір, якість наукових досліджень та навчального процесу. Тим університетам, які відразу не зможуть задовольнити цих акредитаційних вимог, потрібно буде об'єднувати свої зусилля з іншими ВНЗ, створюючи «критичну масу» спільними зусиллями.

Університетська автономія

Болонська декларація особливу увагу приділяє принципам автономії університетів, оскільки вони «надають певності у тому, що системи вищої освіти будуть безперервно адаптуватися до змінюваних потреб суспільства та до необхідності розвитку наукових знань». Реалізація ідеї автономії ВНЗ для сучасної України насамперед означатиме перерозподіл відповідальності. Як уже зазначалося, від університетів досі вимагається зовсім не те, що насправді потрібно вимагати. Не ірраціональної звітності, яка не має жодних реальних наслідків, а справжніх результатів наукових досліджень. Ми звикли до того, що держава стежить за примарним «порядком», який не відкидає корупції й погоджується з відсутністю конкурентоспроможних українських університетів на світовому ринку. Більше того, цей «порядок» не терпить жодних новацій. Питання може розглядатися навіть у політичному аспекті. На тлі сильних університетів змінюється погляд на призначення самої держави, яка неодмінно перестане бути інструментом для приватного збагачення, дедалі більше набуваючи ознак цивілізованого сервісу для всіх своїх громадян.

У 2007 р. видатки на вищу освіту в Україні становили 5,7 % державного бюджету. Головне тут – не обсяги фінансування, на які завжди можна нарікати, бо в жодній країні світу ця категорія витрат не буде визнана достатньою. Привертає увагу структура фінансування ВНЗ, яка поділяється на загальний і спеціальний фонди. До речі, уся сума у 2007 р. становила 11 млн 292,7 тис. грн, відповідно 7 млн 510,7 тис. і 3 млн 782 тис. грн. Спеціальний фонд – це кошти, зароблені університетами, які держава, цілком у стилі воєнного ко-

мунізму, автоматично вважає своїми, тобто бюджетними. Ми живемо в атмосфері недовіри і взаємної підозріливості. Натомість потрібно звільнити приватну ініціативу, заохочуючи розвиток університетів за рахунок їхньої наукової діяльності, організаційних заходів, сприяючи приватним інвестиціям. Поки що держава намагається тримати приватний бізнес на безпечній (для себе) відстані від університетів, не залишаючи останнім можливості самим давати собі раду.

Перехід ВНЗ на автономні засади сприятиме оптимізації управлінських процесів через саморегуляцію. Наприклад, якісний університет буде зацікавлений у здобутті високого місця на освітньому ринку, а відтак – у якісному відборі студентів, що призведе до ліквідації корупції під час вступу. Замість того, щоб засуджувати хабарництво, потрібно створити умови, які б зробили його не вигідним для університетів. Водночас із розвитком якісних українських ВНЗ, відповідальних перед суспільством насамперед через ринкові механізми, зростатиме їхня відповідальність за якість власних дипломів, наукових ступенів і вчених звань. Ми повинні вести мову про повну академічну, фінансову та адміністративну самоврядність університетів, згідно з європейськими традиціями, буквою і духом Болонського процесу, вимогами сучасної конкуренції глобального світу.

Реалізація університетської автономії в Україні можлива трьома шляхами: через пілотний проект, який потім переноситься на всі ВНЗ; через укладання угоди з тими університетами, які братимуть на себе відповідні зобов'язання забезпечення якості та прозорості всіх видів звітності; через реалізацію болонських зобов'язань нашої держави. Найкраще було б рухатися всіма шляхами одночасно. Починаючи з 2005 р., коли було засновано Консорціум з університетської автономії, державні чинники з подиву гідною однотайністю доводили неможливість здійснення цього проекту, хоч навіть у чинній законодавчій базі можна знайти підстави для початку процесу автономізації українських університетів. Так, ст. 46 Закону України «Про освіту» з промовистою назвою «Автономія вищого навчального закладу» передбачає, що державні органи управління освітою можуть делегувати ВНЗ повноваження відповідно до його статусу.

Університетська автономія не має альтернативи. Зволікання призведе до ще більшого зниження якості й розширення прірви між нашими та західними ВНЗ.

Конкуренція і розвиток

Важко придумати щось непотрібніше для більшості українських ВНЗ, ніж рейтингування. Апатичне ставлення до цієї надзвичайно важливої справи свідчить про відсутність в Україні здорової ринкової конкуренції. Тим часом місце в різноманітних професійних рейтингах мало би бути головним джерелом інформації для абітурієнтів, визначати участь держави у розвитку того чи того університету, привертати увагу меценатів і партнерів. Сьогодні існує чотири найпопулярніші міжнародні рейтинги: *Academic Ranking of World Universities* Шанхайського університету, *Times Higher Education*, *Newsweek* та рейтинг Паризького університету. До речі, у країнах ЄС говорять про організацію власного, більш комплексного оцінювання європейських університетів.

В Україні також започатковано цілий ряд університетських рейтингів, серед яких найвпливовішими є три – журналу «Кореспондент», «Топ-200 Україна» та «Компас», розроблений SKM і Благодійним фондом Р. Ахметова. Наприкінці 2008 р. МОН запропонувало проект ще одного рейтингу ВНЗ, який істотно відрізняється від усіх згаданих своїм науковим характером. Окрім переваг, ця пропозиція має низку вад. Так, є багато питань до правдивості інформації, що надходить з університетів. На противагу незалежним рейтингам, тут не враховуються відгуки експертів, роботодавців і досягнення випускників. Слід позбутися пострадянського способу постановки запитань й узгодити їх із сучасними вимогами західних університетів. Дивним чином публікації в міжнародних реферованих виданнях зараховуються не до наукових здобутків, а до міжнародної діяльності. Нарешті треба подолати різноспрямованість статистичної звітності. Всі дані про університети, на яких будується системний рейтинг, мають бути підставою для акредитації й перебувати у вільному доступі на міністерському веб-сайті.

Формуючи незалежні громадські рейтинги, слід враховувати критерії, звичні для найкращих європейських університетів. Це дасть змогу українським ВНЗ пересунути до глобальної системи координат, усталеної й зрозумілої для західних партнерів. Пам'ятаймо про публікації у міжнародних реферованих виданнях, індекс цитувань, зважаймо на розміри університету та його бібліотечної колекції. Оскільки у багатьох позиціях ми починаємо з чистого аркуша, окремим критерієм оцінювання варто розглядати

динаміку університетського розвитку, передусім у науковій сфері, та кількість публікацій. Наприкінці листопада 2008 р. в Будапешті відбувся 3-й Європейський форум оцінювання якості освіти. Учасники відзначали небезпеку «спортивного» рейтингування з погляду можливого відходу від стратегії розвитку університетів. Оскільки справжню стратегію може мати лише автономний університет, ці загрози для українських ВНЗ, на жаль, ще не набули своєї актуальності.

Отже, підіб'ємо підсумок. Під час реалізації освітніх реформ слід орієнтуватися на результат, дотримуючись визначених часових рамок. Потрібно забезпечити логічність і поетапність реформ. Наступна визначальна риса – системність, взаємопов'язаність усіх заходів. Наші дії мають узгоджуватися зі стратегічним розумінням призначення науки та освіти в Україні з огляду на її технологічні та геополітичні перспективи. Необхідно проводити будь-які організаційні заходи, спираючись на політичну волю в державі, розуміння і підтримку як академічної громади, так і всього суспільства. Громадяни повинні бути зацікавлені у реформах і поінформовані про їхній перебіг. У результаті системних реформ слід домогтися різкого скорочення кількості університетів з одночасним підвищенням їхньої якості. Вища освіта переходить на цивілізовані ринкові засади через суворий моніторинг і дотримання правил гри, однакових для всіх. Головним індикатором якісних змін в українській науці та освіті стане стрімке зростання потреби в інноваціях, на противагу сьогоднішньому бюрократичному протистоянню та униканню змін.

В'ячеслав Брюховецький

ДЕЯКІ РЕКТОРИ СИДЯТЬ, ЯК МИШІ ПІД ВІНИКОМ *

Між Києво-Могилянською академією і Міносвіти триває конфлікт. На прес-конференції в УНІАН президент академії Сергій Квіт розповів, як відомство Табачника тисне на виш, як Могилянці не дозволяють здійснювати підготовку докторів філософії і не затверджують статут і правила прийому на наступний навчальний рік. Міністерство ж противиться тому, щоб Києво-Могилянська академія вимагала від вступників сертифікат з англійської мови на всі спеціальності. Про перебіг «війни» між академією і міністерством та сьогоднішню ситуацію в українській освіті в інтерв'ю УНІАН розповів «батько» відродженої Києво-Могилянської академії і нині її почесний президент, український літературознавець, педагог і громадський діяч В'ячеслав Брюховецький

Табачник намагається повернути освіту України у гірші часи Радянського Союзу

Пане В'ячеславе, на Вашу думку, чим викликаний конфлікт між Києво-Могилянською академією і Міносвіти? Чому Табачнику негостинний НаУКМА чи, можливо, його керівництво?

Конфлікт очікуваний. Києво-Могилянська академія за 20 років свого існування запропонувала фактично іншу модель освіти, ніж та, що працює в Україні. І з приходом Табачника, на превеликий жаль, робляться спроби повернути освіту України не тільки на 10 років назад, а й у гірші часи Радянського Союзу.

Проект закону «Про вищу освіту», підготовлений за безпосередньої участі Табачника, такий дрімучий, що диву даєшся, як може жити людина у XXI столітті, а мислити категоріями, які давно в

* Вперше оприлюднено в УНІАН 4 січня 2011 р.

уському світі відкинуті: жорстка централізація освіти, обмеження прав навчальних закладів. Декларовано автономію, але автономії просто немає. Все регламентовано до дрібниць. Нам кажуть, які вступні іспити проводити. Такого не було за радянських часів. Виявляється, Табачник розумніший за всіх ректорів і знає, в яких університетах на які спеціальності що складати. А університети відрізняються один від одного. Тільки сухі дерева однакові – вони горять. А живі ростуть і розвиваються по-різному. І воно гарне у своїй різноманітності. Це стосується і системи освіти. Вона не може бути як в армії. Табачник, правда, в армії не служив, хоч і до псевдо-полковника дослужився. А я служив і знаю, що він робить. Це він бере, як ефрейтор, з армійського статуту. Армійський статут у війську необхідний, а в освіті – це ганебно.

Причина конфлікту з академією полягає в тому, що ті, хто платить Табачнику, розуміють, яка загроза для ідеології радянської, яку намагаються відновити, йде від Києво-Могилянської академії. Тобто питання насамперед в ідеології. Декілька років тому один російський політолог Інокентій Андреев написав велику статтю, яка була розповсюджена через АПН. У цій статті йшлося про те, що в Україні дуже слабка гуманітарна політика, немає пріоритетів, досі не вироблено стратегію розвитку. Андреев, зокрема зазначав: те, що в Україні погано рухається гуманітарна сфера – це зовсім не свідчить про те, що ми (Росія. – *Авт.*) там активно працюємо, це просто слабкі українські політики. Врешті-решт, він висновує таке: «В настоящее время на Украине осуществляется проект, который способен, в перспективе, свести на нет русское влияние в интеллектуальной сфере. Это проект Киево-Могилянской академии. Преподавание в этом ВУЗе ведется на украинском и английском языках. Качественное обучение английскому языку дает возможность в принципе не обращаться к русскому культурному фонду, что выводит развитие всех передовых дисциплин из русла развития постсоветской науки и переводит их в развитие современных интеллектуальных течений Запада». Ось чого боятися! Не мови англійської, а боятися, що мислитимуть інакше наші студенти, які з першоджерел читають не пострадянське, а справді те, що є інтелектуальним здобутком усього людства. І Табачник виконує завдання, щоб не англійську мову знівелювати, а щоб, не дай Бог, мислення українців не вийшло за рамки, визначені кимсь в іншій державі.

Я помітив, що питання мови, англійської, зокрема, дуже драгує тих, хто сам не володіє цією мовою. І це стосується не тільки Табачника.

За Радянського Союзу кожен абітурієнт, незалежно від того, на яку спеціальність він вступав, складав іспит з іноземної мови. Він був обов'язковий. Ніхто не знав тієї мови добре, але іспит був. Сьогодні під час вступу на спеціальність «економіка», «право» чи «фізика» міністерством заборонено перевіряти іноземну мову. Як сьогоденній економіст може бути фахівцем, не володіючи англійською?

На щастя, у Верховній Раді є люди, які розуміють, куди це може затягти освіту. 17 грудня був зареєстрований новий законопроект «Про вищу освіту», підготовлений представником Президента у ВР Юрієм Мірошниченком з Партії Регіонів. Це найпрогресивніший проект закону з усіх, які готували за час незалежної України. Сказати, що все нас задовольняє, не можна, але це справді законопроект, спрямований на розвиток української освіти. Якщо в законопроекті Табачника акцент робиться на «послушаниї», то в цьому проекті основний акцент на якості й відповідності навчального процесу державним стандартам.

Ми підтримуємо цей проект. Я приємно здивований, що ПР фактично нас підтримує. І дуже сподіваюся, що саме цей законопроект буде покладено в основу майбутнього закону.

Деякі ректори відчувають, що їх за щось можна зачепити реально, тому і сидять, як миші під віником

Формально основними каменями спотикання у конфлікті академії і Міносвіти є англійська мова і PhD (доктор філософії – науковий ступінь, який присуджується у багатьох країнах Заходу). Ваш наступник Сергій Квіт на прес-конференції в УНІАН розповідав, що академії не дозволяють вимагати сертифікати з англійської на всі спеціальності. А Табачник заявив: академія принесла правила, де прописаний усний іспит з англійської, що заборонено умовами прийому...

Це абсолютна брехня. У нас просто усних іспитів не існує. Ми пропонуємо, щоб кожний абітурієнт здавав сертифікат з англійської мови.

Оці псевдоборці за Україну, за молодь, кажуть, що іноземна мова – це велике навантаження. Чекайте, коли це перевірка знань, набутих людиною, була великим навантаженням? За радянських часів було 5 іспитів у ВНЗ.

Без знання англійської у Києво-Могилянській академії навчатися неможливо. По-перше, бібліотека наполовину англомовна. Я вже не кажу про Інтернет-ресурси. А ми зв'язані з усіма університетськими бібліотеками світу. Природно, що там майже все англійською. Щодо наукового поступу, то якщо нема публікацій англійською мовою – тебе ніхто не знає. Наведу приклад. Я зараз пишу книжку про Віктора Петрова-Домонтовича. Унікальна постать, мислитель, блискучий письменник (до речі, у нього є такий художній образ діяча від освіти – товариша Портянка, – який мені вельми нагадує нашого одіозного міністра), шпигун, співробітник НКВД, дивовижний коханець, від якого мліли жінки... А хто знає цього письменника? З початку 1990-х його більш-менш почали друкувати і тепер він активно досліджується. Американський професор Іван Фізер довів, що Мішель Фуко, якого зараз знає весь світ, на 20 років пізніше, порівняно з Петровим, сформулював свою концепцію. Але Петров друкував це все українською мовою в емігрантських виданнях. Звичайно, ніхто цього не читав. А якби він друкував це бодай німецькою, то, безперечно, це була б теорія не Мішеля Фуко, а Віктора Петрова. Але поїзд пішов... Тому для того, щоб ми знову не запізнювалися (а ми ж розумна нація!), нам треба знати англійську.

Так що історія з англійською мовою – це абсолютний пшик, помножений на брехню, яку Табачник вже кілька разів продукував.

Щодо PhD. Колись товариш Табачник дуже пишався, що Україна, коли саме він був на посаді віце-прем'єра з гуманітарних питань, приєдналася до Болонського процесу. Хоча він тоді і не розумів суті Болонського процесу. Україна взяла тоді на себе зобов'язання у 2010 році повністю перейти на євростандарти, що передбачає докторські студії, які завершуються захистом дисертації, що її загальноприйнято у світі називати PhD. Це дає освіту, а не наша аспірантура-докторантура. Докторські студії за кордоном – це дуже серйозне навчання. Це набагато важче, ніж в університеті. Тому виникає питання до товариша Табачника: чому ж Україна не виконує свої зобов'язання? Це теж свідчить про те, що Україну хочуть залишити у пострадянському мисленні. Тому що в Росії ж ще не визнали

PhD. Але так чи інакше це буде, незалежно від табачників-портянок, Брюховецького чи Квіта.

Колись в Україні не було бакалаврів. Не існувало такого терміна у нашому лексиконі, законодавстві. Існував спеціаліст. Я пам'ятаю, як я тоді йшов проти тих чинних законів і доводив, що весь світ так готує фахівців: бакалаврів і магістрів. Пам'ятаю, як ректор одного великого університету, який я колись закінчив, тупотів ногами і кричав: нащо нам ті бакалаври, ми готуємо хороших спеціалістів.

Зараз ні у кого не виникає сумнівів про необхідність підготовки таких фахівців, хоча дуже часто досі не розуміють, що таке бакалавр, що таке магістр. Але це з часом прийде. Ми перші ввели бакалаврів, магістрів. Так само і докторську школу. Хоче Табачник чи не хоче, але вона в нас є і буде. Всі докторанти, які навчаються сьогодні у нас, свідомі того, що диплом PhD не буде визнаний в Україні, але він визнаний за кордоном, і рано чи пізно буде визнано і в нас.

Уявіть парадокс сьогоднішньої системи. У нас є викладач, який здобув PhD в Оксфорді. А він у нас навіть кандидатом наук не вважається. Він може працювати максимум старшим викладачем. Все це смішно. Зараз досить багато наших випускників, які закінчили PhD-програми за кордоном, повертаються. Настане така критична маса, що вони візьмуть цих портянків за одне місце і скажуть: а що ви захистили? А товариш Табачник не захищав докторську дисертацію. Хоча він доктор наук. Він за сукупністю праць, працюючи тоді керівником адміністрації президента, отримав доктора наук.

Ще один момент. У нас існує вільне відвідування лекцій студентами. Це наша принципова позиція. Це принцип роботи всіх нормальних університетів світу. Водночас запроваджено модульно-рейтингову систему, яка примушує студента відвідувати лекції. Він може не ходити, але тоді не дістане цих 100 балів. Але у студента є свобода вибору.

Коли я був студентом у радянський час на початку 1970-х років, я добився права вільного відвідування лекцій. Я був єдиний студент на факультеті, якому це вдалося. Для цього потрібно було бути відмінником і взяти додаткові курси на іншому факультеті. Я трохи старший пішов до університету, уже після армії, і працював. О 5-й виїжджав з ВДНГ, приїздив на 6-ту годину ранку на роботу в хлібний магазин біля університету, зараз там кафе на розі біля морозівського гастронома (я і сьогодні люблю приходити у це кафе, де раніше вантажив хліб, сісти, випити келих вина...) До 8-ї ранку я

закінчував розвантажувати 4 машини з хлібом, приходили на роботу продавчині, я віддавав ключі й хліб, вони дарували мені булочку, я її з'їдав і йшов у бібліотеку. І так щодня. І це мене врятувало. Я там вчився. Бо освіта здобувається все-таки у бібліотеках.

Ви підете на поступки міністерству чи будете обстоювати свої принципи і вимоги?

Щодо Статуту НаУКМА, він досі не затверджений. Але ми будемо діяти в межах чинного законодавства. Міносвіти не має права просто змінити те, що ми подали. У законі записано, що статут ухвалює трудовий колектив. Ми ухвалили, подали, міністерство має зауваження. Ми їх розглядаємо і знову скличемо академічну конференцію і будемо вирішувати: чи наполягати далі, чи прийняти деякі речі.

Я, наприклад, не проти, щоби саме сполучення PhD прибрати, але давайте залишимо «докторська програма».

Щодо правил вступу – ми змушені були піти на поступки. Але це тимчасово.

Тобто ви відмовилися від ідеї, щоб на всі напрямки абітурієнти подавали сертифікат з англійської?

Так. Ми прийняли правила гри. Але ми запропонуємо абітурієнтам тих спеціальностей, де заборонено приймати сертифікат з іноземної мови, добровільно здавати цей сертифікат. Це не впливатиме на результати. Я думаю, багато хто на це піде.

Зараз у мене з'явилися вагомні підстави думати, що ми переможемо. Тому що є хороший законопроект, який ми підтримуємо. І якщо закон буде прийнято такий, то там є все, що нам треба, і головне – прописано університетську автономію.

Проти призначення Табачника на посаду міністра свого часу виступив лише Сергій Квіт і Український Католицький університет, хоча в ректорському корпусі пошепки багато керівників ВНЗ висловлювалися проти такого керманіча. Чому, врешті-решт, керівники промовчали, «проковтнули» – переживають за портфелі?

Мені не хочеться звинувачувати ректорів. Тому що я розумію, яка у них складна ситуація. Мабуть, у нас в академії загальна атмосфера і наші традиції дають можливість це робити – не погоджуватися. Це неодноразово було. Скільки разів мені доводилося критикувати, і не тільки міністрів. Для нас це є нормальне явище. Тим більше ми переконані, що так треба.

Що стосується інших ректорів. Є різні причини. Хтось боїться. Хтось боїться за університет – позбавлять фінансування...

Мені здається, що деякі ректори відчувають, що їх за щось можна зачепити реально. Тому і сидять, як миші під віником.

Я дотримуюся такого принципу: розвиток неможливий там, де страх перед наслідками сильніший від любові до істини. А в цьому разі страх перед наслідками сильніший.

Намагатимемося виховувати нових ректорів, які не будуть боятися (*сміється*).

Щоб ми так жили, як живуть сьогоднішні студенти

«АнтиТабачна кампанія» зійшла нанівець. Проте коли Табачник ввів платні послуги у ВНЗ, студенти від Луганська до Львова вийшли на акції протесту і добилися своїх вимог. Чому нинішня молодь повстає тільки тоді, коли зачіпають її гаманець, і мовчить, коли відбувається наступ на ідеологію чи культуру?

Очевидно, якась правда життя спонукає молодих людей до глибшого сприйняття якихось матеріальних речей, ніж до розуміння ідеології. Це показав останній Майдан з підприємцями. Він з'явився тому, що людей вдарили по кишені.

Я люблю сучасну молодь, дуже люблю. Але моє покоління у цьому віці було іншим. Ми були романтиками. Сьогодні романтика не в фаворі у молодих людей. Це зумовлено життям. Хоча, щоб ми так жили, як живуть сьогоднішні студенти (*сміється*).

Моя теза сьогодні до всіх українських патріотів одна – ставайте багатими. Доки ми будемо бідними, ми нічого не зробимо.

Так, протести спали, але вони жевріють. І в будь-який момент можуть розпалитися так, що ці діячі у міністерстві навіть не очікують.

Чи здатен сьогодні студентський рух щось змінити?

Зараз ні. У мене є дата, коли це може бути. Я її озвучив майже 20 років тому. Я тоді сказав: це буде у 2015 році. Тоді зміниться одне покоління – це 25 років. Бажано, звісно, щоб два покоління змінилося. Але 25 років достатньо.

Я дуже скептично ставився до акції «Україна без Кучми», я приходив туди і говорив: нічого з цього не вийде. І буквально через якихось 4 роки вибухнула Помаранчева революція. Оці 4 роки були потрібні, щоб назбиралася критична маса людей.

Студентська революція на граніті 1990 року... Тоді це теж було таке піднесення, протести, голодування молоді. Що хотіли студенти? Вони зверталися до старших, до політиків: ми не хочемо вже так жити, ну змініть це. Вони майже нічого не домоглися, тільки прем'єра зняли, але практично те саме лишилося. Але вони просили змінити – і це було успішно. Що сталося під час Помаранчевої революції? Це були переважно молоді люди. І до них уже підходили старші і казали: хлопці-дівчата, змініть це! Вже їх просили, а не вони просили.

Ющенко – хороший чоловік, але кепський політик

Якщо Ви вже заговорили про Помаранчеву революцію... Один відомий публіцист сказав: він не шкодує, що стояв на Майдані, але шкодує, що поряд стояв Віктор Ющенко. У Вас як активного учасника революції не виникає подібних відчуттів?

Я так само не шкодую, що був на Майдані. Я навіть пишаюся тим.

Що стосується Віктора Андрійовича... Я не шкодую, тому що тоді було так... На жаль, оточення Віктора Андрійовича було великою мірою гнилим. Це стало зрозуміло з самого початку, принаймні, для мене. Я навіть не вступав у «Нашу Україну», я не був її членом, але я був членом політбюро, був серед тих 21 особи. Я чесно ходив на ці зібрання, поки один раз не обурився і не перестав ходити.

Через що обурилися?

Кожне засідання цього політбюро починалося з того, переважно це розпочинав Порошенко, що треба ганьбити Юлію Тимошенко, вона така-сяка. Я не ідеалізую Юлію Володимирівну. Винні обоє, жорстко винні. Але я одного разу не витримав і сказав: Петре Олексійовичу, скажіть мені, наш опонент Тимошенко чи Янукович? Про Януковича тоді взагалі не говорилося. А він спитав: а ви як думаете? Я сказав: думаю, що Янукович. А він відповів: ви помиляєтеся. Тоді я сказав «до побачення», і пішов. І через пару днів буквально Зінченко висунув ці звинувачення у корупції, а мене деякі люди питає: ти щось знав, що ти проти самого Порошенка виступив?

...У Ющенка був такий карт-бланш! Я не знаю, чи в будь-якій країні світу людина, приходячи до влади, мала таку підтримку. Але якби були його дії, а не слова...

Я навіть хочу сказати, що я не розчарований в тому, що сталося. Я незадоволений тим, що сталося. Який сенс розчаровуватися? Може, і моя вина трохи є в цьому... Наприклад, я відмовлявся іти у народні депутати.

Але ж Ви були обрані депутатом Київської міської ради за списком «Нашої України»...

Так, обрали. Але коли я побув на одній із сесії, зрозумів, що це ідіотизм. Я не міг витратити час на дурниці, на бійки, у мене багато роботи.

Однак ідеться про депутата Верховної Ради. У нас з цього приводу був перший конфлікт з Ющенком. Він образився, що я не захотів у список. Мене ставили, здається, 4-м. Я сказав: «Не хочу». Я відмовлявся йти працювати міністром.

І віце-прем'єром з гуманітарних питань...

Були такі розмови. Я сказав «Ні». І публічно пояснив: якщо мені дадуть гарантію, що я 10 років буду міністром, я піду, буду тяжко працювати, за цей час можна здійснити якісь реформи. А за два роки це неможливо. Так воно і сталося. І цей міністр не буде довго. Хоча, буде довше, звісно. Тому що за ним стоїть Москва.

...У чому була проблема Майдану? Вона полягала в тому, що лідери, які сьогодні пишаються, що вивели Майдан, насправді не вивели людей на вулиці, це люди їх вивели. Я був членом Комітету національного порятунку і часом ми засідали у будинку Профспілок. Вони не знали, що робити з тим Майданом, що буде, коли влада попаде в руки. А коли влада потрапляє до рук, треба діяти, а не красиво говорити. Віктор Андрійович – дуже мила людина...

У Вас до нього й сьогодні не змінилося ставлення?

Як людина – він хороший чоловік. Ми з ним неодноразово спілкувалися у цьому кабінеті, коли він ще був головою Нацбанку.

Як політик він програв. Причому жорстоко програв. І ця поразка дуже вплинула на ближче майбутнє України. Він не політик. І я розумів ще тоді. Він був прекрасним головою Нацбанку, визнаним у світі. А політик, звісно, кепський.. Єдине, що може бути позитивне, це стане уроком для інших політиків: як не треба робити.

Не думаю, що у нього є шанси повернутися у велику політику.

Як Ви думаєте, чим закінчаться нинішні переслідування опозиції? Юлію Володимирівну таки посадять?

Не думаю, що до цього дійде. Вони також не такі дурні. Вона й сама, по-моєму, хотіла б стати українською Жанною д'Арк. Хоч цій владі не відмовиш у рішучості.

Це одна з причин, чому я не хотів йти у політику, – я не хотів бруднитися у цьому. Мені добрий знайомий, який на сьогодні є депутатом, казав: тобі Ющенко пропонує у депутати – йди! Я казав: не хочу.

– Та ти не будеш туди ходити.

Я кажу: та ні, це не для мене, якщо я туди піду – я кину свою роботу, мене обрали, я мушу там працювати.

– Та будеш собі сидіти на хуторі, як всі роблять.

Останній його аргумент мене вразив: тобі що, гроші не потрібні? Чекай, зарплата? Та де! І це мені казала по-своєму порядна людина, український патріот.

Гроші треба мати. Очевидно, що людина без грошей – раб. Але навіщо вам стільки грошей, навіщо вам ці вілли божевільні, дорогі машини, що воно дає? Мені воно не потрібно. Я просто не хотів бути серед них. Усі вони переважно думають тільки про гроші. І це не лише у нас. За кордоном те саме.

Програму PhD із масових комунікацій, проти якої виступає товариш Табачник, фінансує Ахметов

Ви член правління благодійного фонду Ріната Ахметова. Як у Вас із ним стосунки?

У нас великих і частих стосунків нема. Ми зустрічалися кілька разів, спілкувалися. У мене позитивне ставлення до цієї людини. Як колись казав, здається, Рокфеллер: не питайте мене про перший мільйон, а про інші я вам сам буду розповідати. Очевидно, той час був такий..

Це дуже розумна людина.

Невдовзі після Помаранчевої революції до мене прийшли люди від Ахметова і сказали: Рінат Леонідович пропонує, щоб ви стали членом правління фонду. Я сказав: а він же усвідомлює, які мої політичні погляди? Звичайно. А що за фонд? Називається «Розвиток України». Я не проти розвитку України, я за. Подивився, що вони збираються робити, – я це підтримую. Між іншим, я член ради кількох фондів, у тому числі і «Україна 3000». Мушу сказати, що фонд Ахметова працює найефективніше, справді робить реальні проекти: бореться з туберкульозом, реставрував на території Софії будівлі.

Він мені сказав, що зацікавлений у реставрації Староакадемічного корпусу академії. Спочатку говорив: мушу стадіон зробити. Вже стадіон зроблений... До речі, 19 січня ми започатковуємо проект «Реставрація». Сподіваюся, Рінат Леонідович візьме в ньому участь...

Ахметов якось допомагає Академії?

Наша школа журналістики пов'язана з його фондом. І програма PhD з масових комунікацій, проти якої виступає товариш Табачник, фінансується Ахметовим. Ми на ці програми у держави не беремо грошей.

Під час «АнтиТабачної» кампанії на посаду міністра замість Табачника студентство пропонувало Вас. Ви б зараз погодилися стати у керма української освіти і за яких умов?

Умова одна-єдина – 10 років. Але ніхто мені її не забезпечить. Тому я не піду. Я не хочу йти, щоб потім мені було прикро, що прийшов наступний міністр і все, що я започаткував, – викинув.

У мене є робота. Я повертаюся до написання книжок. У мене ближчими днями виходить книжка, в ній зібрано те, що про мене писали, те, що я колись писав. Вона велика – біля 1000 сторінок. В усякому разі, нею буде зручно накривати банки з молоком чи забивати цвяхи (*сміється*).

Інтерв'ювала Анна Яценко

В'ячеслав Брюховецький

ЯК ТАБАКА НА РОЗІ *

Процес свідомої дебілізації освіти й науки триває вже двадцять років.
Але такого загрозливого стану, як сьогодні, ще не було

Уже майже два десятиліття українська освіта перебуває в стані лихоманки змін, що запроваджуються новими міністрами та чиновницьким оточенням, уподобаним ними. І все це твориться без жодного уявлення про перспективу. Вже не йдеться про стратегічний план – мова про відсутність будь-якого, хоча б чернеткового, начерку. Тому так легко міняються щораз орієнтири, переставляються бакени, до штурвала дориваються нові керманічі. «Дайте порулити», – волають вони в передчутті процесу перерозподілу бюджетних коштів: «Тому дам, тому дам, а тому не дам... Це тобі, а це мені, а це ще мені...» І наша освіта стала схожою на корабель, у якого вийшло з ладу навігаційне обладнання...

Ми говоримо про неймовірну кількість вищих навчальних закладів. А хто ж це такий мудрий свого часу розпорядився чи не кожному ПТУ дати (мало не вирвалося: продати...) статус вишу якогось там рівня?

Ми говоримо про корупцію в освіті, а хтось вирішив, що її можна побороти лише незалежним зовнішнім тестуванням, призначення якого полягає зовсім в іншому. А ось чи хтось за ту корупцію в нас покараний?

Ми говоримо про алкоголе-, тютюно- та наркозалежність підлітків. А міністерство келійно визначає найвидатніших з української молоді й посилає тихесенько їх, кращих із найкращих, на Всесвітній фестиваль молоді та студентів до Південної Африки. Глиби розуму й таланти – переважно депутати, члени «ума, честі та совісті» й за сумісництвом – родичі можновладців. Але вони не хочуть

* Вперше опубліковано в «Українському тижні» 14 січня 2011 р.

тихесенько, вони показують тій Європі, хто в Україні тепер Ленін... Європа не витримала, й групу делегатів у стані алкогольного сп'яніння не допустили на борт літака у Франкфурті-на-Майні. Міністр, щоправда, обіцяв обов'язково покарати тих, хто не любить тишком-нишком. Та не чути – чи руки короткі, чи попросили найпросунутіші політичного притулку...

Надокучливі професори вимагають університетської автономії. Та міністр знає, як їх уговорити (сам дослужився до професора!) – увести в університети армійські статuti й приставити до кожного студента по єфрейтору, щоб пильно стежити, чи бубонять віддано, чистячи зуби: «І утром ото сна восстав, читай без усталі устасв»... І щоб на человеческом языке. А то їм уже, блін, англійську давай!

Чим же пояснити сучасний стан освіти? Це ж не просто феномен Табачника... Тут же якісь вагомiші підстави... Знаєте, мені навіть шкода часом міністра. Увійдіть у його шкуру...

От кажуть, що знижується успішність у вишах. Так є ж просте рішення, впевнений наш міністр, – щоб студенти не пропускали лекцій. Як при Союзі було? Староста здійснював переключку. Не прийде хто разів три – і вже «неуд.» забезпечено. Дисципліна. І нічого, бачите, і до міністрів дослужилися... От ще б примусити студентів конспектувати ретельно. Як ми колись класиків...

Або деякі освітні керівники не вмiють керувати колективом і тому «умнічають»: дайте нам автономію, дайте нам права... А ми вам – спеціальну комісію з 32 наших людей, які в будь-яку хвилину: «А подайте сюда Ляпкіна-Тяпкіна!»

Шкода Табачника! Невтямки йому, що не примусиш студентів слухати недолугого доцента або й професора, навіть якщо перші перебуватимуть в аудиторії. А я не знаю випадку, щоб лекції цікавого викладача студенти пропускали. То, може, треба братися з іншого кінця?

А щодо грізної комісії з перевірки лояльності ректорів, то чи не продуктивніше було б із тих же таки ректорів створити комісію бодай для окреслення стратегії розвитку сучасної освіти. І чи не час уже збагнути, що без свободи в університетах не виховаємо ми свободолюбної нації?!

Але будьмо великодушними – не висуваймо суворих претензій до нещасного міністра. По-перше, незмигно дивляться хазяї з Білокам'яної – щось не так, одразу змінуть на табаку. А по-друге, ну

об'єктивно існує ж стеля. І це вже не залежить від людини підневільної, бо плінтус і є плінтус.

Та, зрештою, нічого нового й дивного в личині Табачника немає. Нещодавно професор Володимир Панченко в газеті «День» проникливо показав пов'язаність діяльності нашого міністра зі спадщиною його родаків Михайла Юзефовича і Валентина Маланчука. Ці упирі намагалися вбити кілок в українську душу. Не вийшло. І не вийде! Чим ці двоє закінчили, знаємо: один – загальним презирством (сучасники не подавали йому руки), другий – у випарах Бахуса спочив під парканом.

Табачник же – нешлюбне дитя цих двох україножерів. Доктор Серафікус, якого з блиском виписав Віктор Домонтович, мріяв про народження дитини чоловіками без посередництва жінки. І, здається, такий експеримент відбувся – завдяки нашому міністрові.

А що ж українська освіта? Табачники приходять і відходять. А нам треба не перечікувати лиху годину, а працювати. Повторюся: важливо не те, що вони зроблять, а що зробимо ми. Йде прекрасне молоде покоління, і наше завдання – допомогти кожному утвердитися як особистість, що представляє потужну європейську націю.

Володимир Моренець

СУТЬ МОМЕНТУ: ЯК ВІДБУВАЄТЬСЯ СВІТОГЛЯДНА Й ІДЕОЛОГІЧНА ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА НА «ВОГНІ КРЕМЛЯ»*

Останній рік (майже рік!) Могилянка перебуває на вістрі найгостріших питань українського духовно-культурного та академічного життя. Перебуває у якійсь особливій напрузі, ніби в найвищій температурній точці вітчизняної «вольтової дуги», і темна непроглядь, холодний морок є тлом цього відчайдушного горіння.

Відверті критичні судження щодо новопризначеного міністра освіти Д. В. Табачника (невдовзі підперті фундаментальним аналізом світогляду цієї особи – див. дослідження Івана Дзюби «Прокислі щі від Табачника», опубліковані влітку 2010 р. у газеті «День»); запекла боротьба за власні умови вступу, які б уможливили НаУКМА мати англomовного студента; послідовна критика запропонованого Д. В. Табачником проекту нового закону про освіту, акумульована в символі «боротьби за автономію університетів»; гостра негативна реакція на міністерські концепції вивчення історії, літератури, мови (остання – «на виході») – вся ця висока активність Могилянки широкій громадськості (як вітчизняній, так і тим паче зарубіжній) може видатися локальним розпорощенням зусиль, екзальтованою полемічністю перекірливого університету, епізодами його медійної самопрезентації і змагання за абітурієнта.

Власне, десь у цьому дусі наші опоненти і намагаються нас представити (хоча, маючи на вступі конкурс у 25–35 осіб на місце, Могилянці немає потреби змагатися за абітурієнта, інша річ, що вона змагається за «свого»). Сьогодні все вказує на спроби повернути полемічний плін (стосовно «скоропостижних» концепцій, умов вступу, університетської автономії тощо) у вузьке русло «окремого випадку Могилянки», де нам годі сподіватися на широку академічну солідарність, бо коли всі українські університети

* Вперше опубліковано в газеті «День» 22 лютого 2011 р.

виконують те і те, декретоване міністром освіти, науки, молоді і спорту, то з якого доброго дива НаУКМА має бути винятком? Тут уже пахне статусною ексклюзивністю, для академічної спільноти – справді неприйнятною. За такого повороту теми «вгомонити» перекірливий ВНЗ під мовчазне схвалення громадськості неважко – сценарій відомий.

Але ж насправді йдеться зовсім не про «окремий випадок Могилянки», а про фундаментальний геополітичний і культурний курс України, і такий поворот теми сам по собі – лукавий хід теперішніх ідеологів від освіти. Щоб це вповні збагнути, треба поглянути на могилянську активність у контексті визначальних геополітичних і культурних процесів сьогодення.

Ні для кого не секрет, що з приходом нової влади рух України у західному напрямку був різко стишений, євроінтеграція (а тим паче євроатлантична інтеграція) набула чи не винятково декларативного характеру, натомість розворот до Росії був здійснений із запаморочливою стрімкістю конкретних кроків і прогинань. Проте це не тільки, а, може, навіть і не стільки «харківські угоди», як світоглядна й ідеологічна переорієнтація суспільства на «вогні Кремля». Переорієнтація, далекоюсяжні смисли якої можуть навіть не цілком усвідомлюватися найвищою владою.

Сьогодні ця переорієнтація здійснюється повсякчас, у високому темпі і в усіх площинах. І в цьому – істинний смисл моменту, що його переживає Україна, а з нею – і Могилянка. Це і безкінечні дипломатичні «поступки» (українську бібліотеку у Москві утискують, а українській владі все – «Божа роса і благодать»), і зміна «контенту» більшості медіа на російський продукт, і знавіснілі спекуляції навколо російської мови, і розлого-далекоюсяжні проповіді патріарха Кириала перед українськими вірянами МПЦ з давно прокислими сентенціями на зразок «славянського духа», і..., і...

Але особливою зоною цього політичного і духовно-культурного «перезавантаження» України є молодь і освіта як визначальний чинник її світоглядної орієнтації. Блискавичні процеси, які тут відбуваються, здається, перевищують здатність державного організму належно реагувати на загрозу власному існуванню. Тим часом саме тут і коріниться відповідь на питання, звідки і чому виник в Україні міністр Д. В. Табачник і яка його в цьому роль. Так, військовою потугою Росія цілком здатна «змусити Україну до любові і миру», що стосовно сусідів завжди було для неї звичайною справою. Але сило-

вий сценарій пов'язаний з великими політичними та економічними втратами. Не той час, не той світ! Значно продуктивніше домогтися упоширення таких суспільних умонастроїв у самій Україні, коли її народонаселення саме виявить потрібне сусідові жадання «возз'єднатися з ним в обіймах». Чи можна цього домогтися? За послідовної тривалої роботи і сучасних технологій – так.

Досить, щоб за якихось 10–15 років в Україніросло покоління, яке не знатиме ані своєї історії, ані своєї мови, яке не володітиме мовою міжнародного спілкування – англійською – і формуватиме свої уявлення про європейську і загалом західну цивілізацію на основі живлених злобою і зверхністю російських ідеологічних штампів (нагадаємо при цьому, що 95 % наукової інформації у світі оприлюднюється саме англійською). У такої молоді просто не виникне звичайних питань, у чому російський приклад облаштування життя ліпший за європейський, чи в Рязані людина почувається більш захищеною, ніж у Празі, ще простіше – що наш східний сусіда робить ліпше, ніж Захід, і чим заслужив на нашу особливу чутливість? Рациональних відповідей на ці питання не існує, є ірраціональні, на взірць побитого цвіллю концепту «славянська духа», «русська міра» чи паранаукового кадавра особливої «історичної спільності». Але ж відсіяти зерно від половини, правду від кривди може тільки інтелектуально сильний, освічений розум!

Ось тут і виходить на авансцену ідеолог нового/старого слов'янофільства і запеклий українофоб Д. В. Табачник. Даймо собі звіт, із чим саме він виходить? По-перше, він заходиться переписувати українську історію, реанімуючи ще Карамзинової роботи модель слов'янської спільності, а з новітньої української історії викидає все, що їй суперечить (і голодомор, і УНР, і УПА...). Для себе особисто – хай би, ми – демократи, люди терплячі, але ж це нав'язується усій освітній системі незалежної України діями і директивними документами державного відомства!

Далі komponується нова редакція закону про освіту, де ст. 5 – мовна політика – звучить так: «Мова (мови) навчання у вищих навчальних закладах визначається відповідно до Конституції України та Закону України «Про мови»; при цьому пам'ятаймо, що новий закон України про мови (тимчасово відкладений, але не забутий!) фактично надає російській мові державного статусу, і далекосяжний смисл цієї статті буде вповні зрозумілим. Погляньмо, як розуміють автори цього законопроекту мету наукової діяльності уні-

верситетів: «Основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є отримання нових наукових знань шляхом здійснення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоздатних технологій, техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку економіки».

Здавалося б, «в порядку», проте, стривайте, а де ж тут духовно-культурний розвиток особистості і та гуманітарна думка, яка не створює ані технологій, ані технік, ані матеріалів, зате формує світогляд особистості?! У тому й річ, що їй тут місця НЕМА, що за цим законом уся гуманітаристика вилучається з поняття «наука». Історія, культурологія, філософія, філологія тощо – це не наука. Недохоп формулювання? Ні, бо і всі критерії відбору науково-дослідних проектів, якими нині керується Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, спрямовані на вилучення гуманітарних досліджень з переліку фінансованих державою. Коли взяти до уваги, що, попри казуїстику законотворців, гуманітаристика є і буде складовою академічної науки, що це «святе місце» порожнім не лишиться за жодних обставин, то записане треба розуміти так: гуманітарна думка в українських університетах не є наукою, а іншу – «потрібну гуманітаристику» – ми вам дамо: з «дружніх рук», імпорту, будьте певні.

У нещодавно оприлюдненій Концепції вивчення літератури (Про затвердження Концепції літературної освіти (наказ МОН № 58 від 26.01.2011) ця основоположна ідеологічна мета всіх зусиль чинного міністра виявляється з усією брутальною відвертістю: українській літературі відводиться роль «етнографічного джерела» для домашнього вжитку, тоді як російська ставиться в один ряд зі світовою і раз по раз цю останню собою підмінює. На черзі – подібна Концепція мовної освіти, яка вже викликала протести вітчизняних науковців.

Можливо, пересічному спостерігачеві, особливо зарубіжному, не ясний підтекст сентенцій першого заступника міністра Є. М. Суліми про «необов'язковість Болонських вимог для України», про те, що Болонські рішення мають суто рекомендаційний характер, і кожна національна освітня система вільна обирати власні форми розвитку... Але для знавців питання це – однозначний маркер відсторонення України від єдиного Європейського освітнього і наукового простору, присутність у якому і покликані забезпечувати такі спільні для Європи Болонські принципи.

Наріжним каменем цих принципів є автономія університетів, реальна, а не декларативна, сьогодні густо прописана на папері нової редакції і геть відсутня у практиці академічного життя України. Чи може університет на власний розсуд визнати науковий ступінь (PhD) свого західного колеги і запросити його на відповідну посаду? Ні, не може. Тим часом російський диплом кандидата або доктора наук гарантовано визнається Україною. Ось у чому річ! Тим і забезпечується «спорідненість судин» української освіти з російським світом і тим самим забезпечується відрубність освітньої системи України від Заходу, з яким подібні міждержавні угоди взагалі працювати не можуть: там існує реальна університетська автономія.

Як цілком однозначно випливає з логіки подій, не про умови вступу, не про саму лишень автономію, не про ту чи ту «концепцію вивчення» або навіть мовну політику ідеться і Могилянці, і послідовному у своїх кроках Д. В. Табачнику та його однодумцям. Ідеться про реалізовуваний у кожному молодому поколінні європейський вибір України або ж, – як альтернатива, – про повернення України «в руський мір». Аморфна до певного «моменту X», ця ситуація цивілізаційного вибору набрала сьогодні цілком конкретних практичних форм у галузі освіти: законодавчих ініціатив, нормативних актів, офіційних концепцій, розпоряджень тощо. Кожна з цих форм зокрема може прочитуватися і так, і так: і як більше/менше вдала спроба реформування вітчизняної системи освіти, що і справді потребує модернізації, і як переорієнтація вітчизняної освіти із демократичного західного вектора на північно-східний. Але в сукупності всі ці забіги красномовно і неспростовно свідчать про реалізацію саме другого сценарію.

Відродження Києво-Могилянської академії основане на сформульованій В'ячеславом Брюховецьким тезі про те, що тільки вільна, творча і освічена особистість, наділена здібностями від Бога і знаннями, здобутими у труді, є гарантом існування незалежної України. Від того, наскільки широко відкриється цій особистості світ з усіма його суперечностями, залежить успіх кожного і всіх, успіх нашого державотворення. Така особистість ніколи не погодиться на васальну залежність, провінційний статус, не «істиме» судження й оцінки з чужих рук: обстоюючи себе, вона обстоюватиме і свою незалежну державу, бо «в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля»! У численних публікаціях останніх років низка українських

інтелектуалів (І. Дзюба, В. Брюховецький, Т. Возняк, С. Грабовський та ін.) прямо вказували на те, що незалежність України сьогодні вирішується на полі освіти: від того, що ми в неї тепер закладемо, який шлях оберемо, таким і буде наше українське майбутнє. Очевидні речі!

Однак не тільки ми, ті, для котрих незалежність демократичної України і всі неодмінні чинники гарантування цієї незалежності – мова, історія, культура, освіченість тощо, – це розуміємо, а й ті, для котрих наша незалежність, як кістка в горлі! Відтак і вчащають в «неслухняну Україну» різні ідеологи в рясах торочити миролюбній «пастві» про «славянській дух» і «русскій мір», відтак і вивищують ці сили на державні посади в підклимний спосіб своїх адептів, щоб вони практично сформувавши умови повернення України, коли не в саму імперію, то в зону її всевладного впливу.

Але не для того була відроджена Могілянка, щоби допомагати в реалізації цих планів або мовчки спостерігати за їх поетапним втіленням у життя. Ось тому Могілянка і не мовчить! Ось це і є істинною суттю моменту «могілянської непокори», усіх цих, здавалося б, локальних дискусій і супротивів. Не за себе, хай би якою дорогою для нас вона була, змагається сьогодні Могілянка, а за всіх нас в Україні і за її межами суцільних, хто бачить своє майбутнє у вільній, незалежній демократичній і своїй країні. Бо у нас немає другої Вітчизни, а у наших ідейних супротивників – є. Якщо Могілянка як освітній концепт і плацдарм прогресивних інновацій похитнеться, Україні буде нав'язана така освіта, з якою країна втратить свою молодь, а з нею – все зі своєї самостійності. Ох і тяжко тоді буде «лібералам» – і місцевим, і європейським – ліберальничати під наглядом «старшого брата», скорого на траки і «систему град»! Що тоді вони цинічно кластимуть «буфером» між власним «святим спокоєм золотого мільярда» і варварською імперською невситимістю?!

Володимир Панченко

ЧИ ПОШИРЮЄТЬСЯ ВЛАДА ЯНУКОВИЧА НА МІНІСТРА ТАБАЧНИКА? *

У системі влади Віктора Януковича найодіознішою постаттю є міністр освіти і науки, молоді та спорту, російський націоналіст Дмитро Табачник. У Росії йому, звісно, була б гріш ціна – таких там повно. В українському політикумі з усякими симоненками й колесниченками він також не є аж надто екзотичною постаттю. І все ж: високопоставлений державний чиновник, який ностальгує за Російською імперією з її царями, за Білою гвардією, не дуже й приховуючи свого українофобства, запеклий воїтель із плодами власної хворобливої уяви, яка малює йому картини повсюдного українського націоналізму й фашизму, – це вже, погодьтеся, якась аномалія, вивих, політичне й моральне збоченство...

Його «високородіє»

2009 року в харківському «Фоліо» (серія «Знамениті українці»!) вийшов апологетичний нарис Г. Зубченка про Д. Табачника, в якому описано «етапи большого пути» нинішнього міністра освіти і науки, молоді та спорту. Для анотації видавці назбирали цілу колекцію екстравагантних характеристик свого героя: «автор нежданной победы Леонида Кучмы в 1994 г.», «духовный лидер провозглашенного им антинационалистического Сопротивления», «новый Талейран»... Зубченків Табачник постає як герой романтичної літератури: блискучий інтелектуал, завзятий театрал, денді («рожевий фламінго», як іронічно називають його друзі-вороги з політичного табору), багатий колекціонер, лицар без страху і докору, далекоглядний політичний гравець, поруч із яким мало не всі видаються

* Вперше опубліковано в газеті «День» 18 лютого 2011 р.

пішаками-пігмеями... «Агіографічний» життєпис завершується пасажем про те, що винятковий потенціал Табачника, взагалі-то, дає йому шанс реалізуватися з більшою, ніж досі, повнотою. Може, це прозорий натяк на президентські перспективи Дмитра Володимировича?!

Царефільські й білогвардійські симпатії Табачника, його «романтизований інтерес к Белому движению» Г. Зубченко пов'язує з родоводом свого героя, що являє собою «парадоксальный семейный красно-белый симбиоз». Онук червоного чонівця із Поділля Ісера Табачника і правнук дворянки, чий рід ще з початку XVIII ст. начебто мав якусь дотичність до династії Романових, син київських інженерів, Дмитро Табачник, як постійно наголошує його біограф, успадкував «реликтово-офицерские понятия о чести». Себто він «явно считает Добровольческую армию... примером для подражания» та «явно внутренне гордится предками, верно служившими царю и отечеству».

Все це, звісно, було б абсолютно приватною справою Табачника, якби він не використовував державні посади для нав'язування суспільству своїх «імперсько-білогвардійських» політичних уподобань (про це ще буде мова).

Що ж до «реликтово-офицерских понятий о чести», то тут Г. Зубченко явно перестарався. Річ у тім, що Дмитро Табачник – авантюрна постать. В історії його кар'єри є чимало темних сторінок, які свого часу спричинялися до гучних скандалів. Не зупинятимуся на них, оскільки про це вже чимало написано. Найколотнішою залишається характеристика нинішнього міністра, дана йому у вересні 2008 р. «регіоналом» Борисом Колесниковим: «дешевый клоун и казнокрад». «Что он вообще умеет делать, кроме того, как книжки и картины из и так небогатых украинских музеев тырить?» – риторично запитував Колесников. Табачник ці слова не спростовував і не оскаржував.

Ні, «реликтово-офицерські поняття про честь» – це явно не про розжалуваного Л. Кучмою полковника в запасі, академіка Академії правових (!) наук Дмитра Табачника. Тільки що ж поробиш: Г. Зубченко писав апологетичний портрет «знаменитого українця» Табачника... (До речі, точнісінько в тому ж стилі «життя святих» написано видану «Фоліо» книгу «Крестный путь Столыпина» з іменем Д. Табачника і В. Вороніна на обкладинці. Чи не означає це, що обидва портрети писала одна й та сама рука?)

Нав'язливі ідеї «знаменитого українця»

Призначення Табачника на міністерську посаду супроводжувалося студентськими страйками. Проте йому допоміг Валерій Хоршковський: це саме тоді засвітився факт тиску СБУ на ректора Українського Католицького Університету Бориса Гудзяка. А скільки подібних фактів не засвітилося? Страйки пригасили (сам міністр цинічно заявляв у цей час журналістам: «гроші закінчаться, і страйки припиняться»). У розпал протестів Табачника начебто викликав «на килим» Віктор Янукович, після чого Ганна Герман заявила: міністр запевнив, що реалізуватиме освітню політику Президента України. Доводиться тепер думати, що все, що витворює Табачник, – то і є «освітня політика Президента».

Варто згадати, що на старті своєї міністерської діяльності Дмитро Табачник був підтриманий великою групою київських ректорів, які дозволили собі «прогнутися» перед державним чиновником. Мовби виправдовуючи свої дії, дехто з ректорів казав тоді: «Дайте людині попрацювати!». Сам же міністр запевняв, що його політичні погляди аж ніяк не позначаться на його ж таки державній діяльності. Потрібна була велика наївність, щоб у це повірити. Минуло не так багато часу, і стало очевидним, що міністр Табачник на повну потужність використовує державну посаду для нав'язування освітній сфері своїх політичних поглядів, ідеології «руського мира» й українофобії.

Призначення російського націоналіста, апологета Білої гвардії на міністерську посаду в багатьох викликало шок: на той час Дмитро Табачник уже мав стійку репутацію українофоба, надто ж в очах тих, хто знайомий із його публіцистикою.

Публіцистика Дмитра Табачника – це зібрання його нав'язливих ідей, щедро тиражованих у цілком легальних виданнях України 2005–2009 років. Закомплексованому й самозакоханому авторові явно здається, що він – ідейний нащадок Че Гевари чи Миколи Островського, жертвний борець з «українським фашизмом», Мальчиш-Кибальчиш ХХІ століття. Тому він «палає» гнівом, викриває і пророкує, раз у раз збиваючись на патетику й «апостольський» тон. Театральна поза, екзальтація, біснуватість – до всіх цих надмірностей, у яких виявляють себе приховані комплекси автора, має бути готовим читач Табачника.

Його писання зводяться до кількох пунктів.

1. Табачник заперечує сам факт існування української нації. Для нього існує «единая большая русская нация, включающая в себя великороссов, малороссов и белорусов» – «три ветви русского племени», що разом складають каркас «восточноевропейской цивилизации» (Табачник Д. Мир без Украины? – Харків: Фоліо, 2009. – С. 525; далі всі цитати подаються за цим виданням із зазначенням сторінки у тексті). Така формула виключає можливість узагалі вести мову про українців як націю у значенні етнічної спільноти. «Не может быть сомнения в русскости современных украинцев», – категорично стверджує Табачник (с. 525). Себто, з етнічного, ментально-культурного, конфесійного боку ми – «те же русские».

Не визнає Табачник і українську націю як сукупність громадян однієї держави (див. с. 332, де зроблено безапеляційний висновок щодо «отсутствия украинской политической нации»). Утім, немає й Української держави як такої, каже далі Табачник, оскільки «нет ни одного из необходимых элементов его (государства) существования». Себто – немає єдиного суспільства, спільних інтересів, зовнішнього і внутрішнього суверенітету; Україна (часів Ющенка) – не більше як «управляемый извне протекторат» у руках «вашигтонского патрона».

Якщо вірити Дмитрові Табачнику, Україна – то взагалі якась віртуальна реальність, територія, де немає нічого – ні нації-етносу, ні нації як сукупності громадян, ні держави. Це уламок «русского мира», який випадково набув статусу держави, і тепер, після всіх потрясінь 1990-х років, має бути нарешті повернений у силове поле «восточнославянской мощи». Де центр цієї «мощи», пояснювати, сподіваюся, не обов'язково.

2. У своїх геополітичних планах відновлення «русского мира» Д. Табачник на повну потужність використовує конфесійний чинник. Узагалі-то, як свідчить біограф Табачника Г. Зубченко, до православ'я його герой прилучився пізнувато: Табачника хрестили тільки 1995 р. Зате тепер він святіший від самого папи, себто – Московського патріарха. Запеклий борець за «русское православное единство» і «каноническое православие». Відважний хулитель патріарха Філарета, якого з презирством називає «агентом Антоновим» (очевидно, всі священнослужителі, які в радянські часи не мали жодних контактів із КДБ, зібралися в Московському патріархаті!). Політиканин, для якого релігія, церква є «слабкою ланкою», натискаючи на яку, можна розколювати Україну. Як і належить

політикану, він без оглядки на наслідки роздмухує міжконфесійний антагонізм, нав'язуючи своїй «пастві» образ ворога: «римско-германський мир», католицизм, і, звичайно ж, філаретівських розкольників. А що цих «розкольників» в Україні налічується близько 13-ти мільйонів, його не обходить. Засліплений, він бачить тільки «каноническое православие», закликаючи віддати УПЦ (МП) навіть таку святиню, як Софія, яка, бачте, «унизительно (!) именуется заповедником» (с. 82). (Не вдаючись в екскурси щодо «канонічних» чи «неканонічних» церков, не втримаюся усе ж від запитання: а який стосунок може мати Московський патріархат до собору, який постав за кілька століть до появи самої Москви?).

3. Табачник ненавидить галичан. Галичина заважає йому, ламає геополітичні побудови. Її не назвеш «руським миром», через те він протиставляє Галичині «Велику Україну» (!), ту саму, яка начебто і є органічною частиною «руського мира». Лютою галичанофобією буквально переповнені писання Дмитра Табачника. Тут уже не йдеться про якісь «пардони»; «аристократ» Табачник не вибирає ні слів, ні тону, забуваючи навіть про елементарну пристойність. Він постійно наганяє страхів, лякаючи своїх читачів поширенням «галиційской русофобии», яку намагаються насаджувати на теренах «Великої України» «галичанские “крестоносцы”» (вони ж – «галичанские “ландскнехты”»). Імена «крестоносців» Табачник не розголошує, бо йому й називати особливо в такому контексті нікого, хіба що ненависного Табачникові экс-міністра освіти й науки Івана Вакарчука та Василя Вовкуна, экс-міністра культури, який, виявляється, колись у стінах Кабміну назвав російську мову «собачою». Факт – дикий, надто ж як на міністра культури (!), проте парадокс у тому, що сам Табачник демонструє таку ж міру дикості й хамства!

Галичани для нього – люди другого сорту, варті хіба що ролі «коныхов и горничных», яких у старі часи поставляли гарнізонним офіцерам австрійського кайзера. Населенню західних областей України, веде далі «дворянин» Табачник, притаманний «исторически обоснованный комплекс неполноценности»: воно відчуло себе «національною інтелігенцією» після того, як зайняло будинки і квартири своїх колишніх господарів-поляків (с. 51). Ця думка вочевидь сподобалася «його високородію» – на с. 440 він знову повертається до неї: «На смену польской культурной элите Львова пришли сказочные “укры” с полонин, в наше время умудрившиеся даже за-

писать себя в казаки. Только в этом регионе, где лишь в первой половине XX века вчерашние лакеи *научились мыть руки и пить “господский напиток” – кофе* (курсив мій. – В. П.), до сих пор не знают, что русские соседи познакомились и с этим напитком, и с прочими благами европейской цивилизации примерно тогда же, когда и сами европейцы, – в эпоху Михаила, Алексея и Петра Романовых, намого раньше отирававшихся на задворках Речи Посполитой пастухов»...

Дискутувати з сучасним «Ноздрьовим» щодо миття рук, кави і «близькості» Романових до європейської цивілізації немає жодного сенсу. Достатньо просто зафіксувати цей «образ галичанина», змальований «пензлем» Дмитра Табачника, як зразок технології розколювання України. Я не знаю, хто першим почав ТАК писати й говорити про Захід чи Схід; зате цілком очевидно, що Табачник – учасник цієї вакханалії, вельми схожої на спецоперацію. Він і «Юго-Восток» під'юджує, провокує: мовляв, ви утримуєте депресивний регіон, навіщо вам цей клопіт, «роль Галичини [...] в сучасній Україні совершенно абсурдна», – нехай би поляки, згадавши про пакт Молотова – Ріббентропа, забрали її собі...

4. Взагалі-то, Дмитро Табачник і про українців з «Великої України» не дуже високої думки: у цьому можна пересвідчитися, читаючи характерний, сповнений зверхності, Табачників пасаж на сторінках 61–63. Цитувати можна скільки завгодно. Ось Табачник підхікує, згадуючи референдум грудня 1991 року: «В 1991 году украинцы на втором референдуме голосовали за самостоятельность, мечтая о том, как начнут продавать “москалям” сало “по мировым ценам”. До сих пор обижаются на то, что, как выяснилось, мировые цены на нефть и газ постоянно растут, а сало никому не надо – у всех своего девать некуда». Ну, й далі в тому ж дусі.

Як вам цей холодно-відсторонений, ехидний тон і стиль київського «дворянина», який вальяжно насміхається над простакуватими салоїдами-хохлами, які перехитрили самих себе?

Табачнику важко стримати своє презирливе ставлення до нашої культури, літератури. Він раз у раз збивається на протиставлення низького українського інтелектуального й культурного продукту високому російському, наголошуючи на «заведомой неконкурентоспособности и несовременности в любой сфере» всього українського (національного, націоналістичного, «оранжевого», – все в нього звалено в купу: див., зокрема, с. 351–353)...

Пам'ять про діда Ісера мала б підказати Дмитру Табачнику, що такий тон – провокативний; якби хтось із «хохлів» написав щось подібне про євреїв, його б на першій хвилині першого тайму розіп'яли за антисемітизм. Але антисемітизм – карається, тоді як антиукраїнство – політичний бізнес. І в Україні заохочується державними посадами!

6. Один із улюблених «ноздрьовських» прийомів Д. Табачника – підміна понять: він так розмахує жупелом націоналізму, «чіпляючи» його до елементарних виявів українського національного буття, що, начитавшись Табачника, можна сміливо вважати: українські націоналісти – це всі ми, україномовні «свідомити», всі, хто думає не так, як сам Табачник, хто не поділяє ідеології «руського мира»... У радянські часи цим же казуїстичним шляхом ішли ідеологи типу В. Маланчука. Але Табачник перевершив і Маланчука – той принаймні не лякав нікого «українським фашизмом». Табачник же робить це постійно. Так, у внутрішній політиці В. Ющенко було чимало недоладного й абсурдного (чого варте дивне, якщо не сказати провокативне, присвоєння ним звання Героя України Степанові Бандері мало не в останній день свого президентського правління), проте який уже там із нього – часто безпорадного, параноїдально зацикленого на війні з Юлею, – «фашист»! Якби все було так, як пише Табачник, хотів би я бачити, де був би він сам зі своїми писаннями. А так – нічим не ризикуючи, цей оракул друкував свої опуси в українській періодиці, видавав книжки та ще й одержував зарплатню із рук «фашистського» режиму!

7. Д. Табачник позиціонує себе як захисника ліберальних цінностей, прав людини, проте насправді він дуже схожий на замшло-го радянського агітпропівця. Все, що він пише про США, НАТО, Європу, – це якась печерна (скористаюся улюбленим словом Табачника) маячня. Його антиамериканізм і антиєвропеїзм просякнуті ненавистю до всього, що виходить за межі уявлень і «цінностей» російського націоналізму. «Мы видим, к какой пропасти движется Европа (! – В. П.), отказавшаяся под давлением евроатлантических “общечеловеков” заявить о христианских корнях своей цивилизации», – з фанатизмом *біснுவатого* лякає нас Д. Табачник, не помічаючи, що ці його слова старі, як потерта онуча: про «загнивання» Європи в Росії глаголять, закочуючи очі, вже протягом кількох століть. І що з того? На гоголівське запитання, куди летить «русская тройка», й досі немає відповіді... Більше цитат не наводжу, оскільки їх легко відшукати мало не на кожній сторінці Табачникової публі-

цистики. І що, зрештою, дивного в його антиамериканізмі й антиєвропеїзмі, якщо сам Дмитро Табачник – радикальний російський націоналіст? Йому б поруч із Жириновським сидіти, а він тепер ось керує освітою України...

Біограф Д. Табачника Г. Зубченко не без пафосу згадує, як його герой у часи В. Ющенко слав у Москву доноси на посла РФ в Україні В. Черномірдіна. Щоправда, донос він називає «серьезным исследованием», у якому йшлося про те, що керована Черномірдіним «российская дипломатия своей бездеятельностью “сдала” Украину американцам, в том числе “проспала” подготовку Майдана». Публіцистика Табачника, як і його депеші а ля Кочубей, нагадує риторичку часів холодної війни. Майдан-2004 для нього не інакше як продукт американських політтехнологій, і влаштували його, звичайно ж, «галчанские боевики». Хоча насправді долю Майдана вирішив Київ – це очевидно кожному, хто здатен мислити, аналізувати і говорити про цю політичну подію без виверження потоків піни. Між іншим, Г. Зубченко стверджує, що у розпалі протистояння Табачник наполягав на «применении силы для разблокирования госучреждений» і пропонував Януковичу «отлет в Харьков и принятие им на себя полномочий президента» (Зубченко Г. Дмитрий Табачник. – Х., 2009. – С. 117). Отоді б таки точно розкол України був гарантований!

Перелік нав'язливих ідей Дмитра Табачника міг би бути й продовжений, але, здається, досить і того, що вже сказано. Неважко помітити, що сума цих ідей ще до приходу Партії регіонів до влади претендувала на роль ідеології. Табачник рішуче висловлювався за скасування унітарного принципу побудови держави на користь федерально-земельного устрою. Крім того, він краще за багатьох «регіоналів» розумів значення гуманітарної сфери у процесах формування нації, державності, тому й наполягав на державному статусі російської мови та особливій ролі російської культури й УПЦ (МП). Не забуваймо, що його ідеал – «православно-славянская цивилизация»! Іншими словами – «русский мир» на теренах України...

Історія: «красно-белое» лекало Табачника

Дмитро Табачник любить пересипати свої «політологічні» писання історичними аналогіями й паралелями, посиланнями на досвід різних країн. Проте... він давно вже не історик: Табачника-

історика вбив і загорнув Табачник-політикан. Драматургію історії світу, Європи, України він зводить до пласких, до краю заідеологізованих оцінок, які нічого не прояснюють у минулому. Історичні знання потрібні йому винятково для обслуговування доктрини, яка справді – згадаю ще раз Г. Зубченка – є химерним «краснобелым симбиозом». Тому він і нав'язує нам у героїчний ряд імена тих, хто насправді нищив Україну; тому й закликає «защитить историческую правду о героях, символах украинско-русского единства, сделавших для Украины больше, чем все вместе взятые националистические витии. Защитить историческую правду о Петре I, вместе с которым сражались с интервентами казаки гетмана Ивана Скоропадского, о Екатерине II, присоединившей и обустроившей Новороссию и Крым, об органах госбезопасности, боровшихся с террористами ОУН-УПА. Защитить в целом Российскую империю и СССР – величайшие совместные творения русского и украинского народов» (с. 187). Що ж, знатимемо тепер, перед ким, за Табачником, мають схилитися українці – перед Петром I («тим першим, що розпинав нашу Україну», кажучи словами Тараса Шевченка), Єкатериною II (яка «доконала вдову-сиротину» – за Шевченком; за Табачником натомість, то була «императрица, при которой украинские земли достигли экономического и культурного расцвета»); перед енкаведистами, які у кривавий спосіб насаджували радянські порядки на західноукраїнських землях, перед Російською імперією...

Все змішалось в Табачниковій голові: тирані, імператриці, комуністичні вожді... Для нього головне те, що всі вони ненавиділи Україну і безжально вмонтовували її у «великую державу».

Якраз у той час, коли Борис Колесников назвав Табачника «дешевим клоуном», Дмитро Володимирович мав політичний «роман» із комуністами-симоненківцями, які ладні були простити йому й «Апостола застою» (була колись така праця в Табачника, вельми критична щодо В. Щербиського), і прихильні статті початку 1990-х про Петлюру (це тепер він оголошує його «воєнним преступником»), і колишні осудливі оцінки більшовицької практики... Головне, що нинішній його вектор «правильний», проти українців (читай – націоналістів) націлений.

Аякже, він ще той кон'юктурник, «історик» Табачник! Пересмикування, шулерство, цинічна брехня, вбрана в шати правдоподібності, – все це в його писаннях цвіте буйним цвітом.

Хочете знати, хто влаштував в Україні Голодомор 1932–1933 років? Українізатори! Микола Скрипник, наприклад. І ще Чубар, Любченко, Петровський (українізацією завзято займався і Лазар Каганович, проте Табачник його чомусь не згадує: *своїх не чіпаємо?*). Казуїстика полягає в тому, що Скрипника в контексті Голодомору представлено не як більшовика, а саме як українізатора. Табачникові це потрібно, щоб викликати острах перед будь-яким «українізаторством». З його боку це, звичайно, шахрайство, проте заради розпалювання українофобства він готовий на будь-яку підлість...

На шахрайстві та відвертій брехні Табачника зловити неважко, проте нехай цим краще займаються фахові історики. Хоча – наряд чи і їм цікаво розбиратися з маячнею засліпленої ненавистю людини, яка без особливих на те підстав претендує на роль всезнайки. І при цьому ще й постійно провокує, пересмикує, впадає в екзальтацію...

Він досі воює з юнаками, які загинули під Крутами. Згадки про них викидає з підручника історії України. Будучи міністром, ігнорує офіційні урочистості біля Аскольдової могили, кидаючи тим самим виклик уже й не тільки «свидомитам», а й Президентові та главі уряду. Він продовжує цинічно грати у власну гру...

Гра

На початку міністерської кар'єри – після студентських протестів і зустрічі з Віктором Януковичем – Дмитро Табачник заявляв, що його політичні погляди не заважатимуть роботі на державній посаді. Дуже швидко стало очевидним, що це – не більше, ніж маневр. Міністр Табачник на практиці щодня реалізує свою «православно-славянську» ідеологію «русского мира».

Трохи хроніки.

31 березня 2010 р. своїм наказом Д. Табачник скасував державний екзамен з української мови для бакалаврів і спеціалістів, знизивши тим самим статус цього іспиту. Міністерство аргументувало це рішення тим, що, мовляв, українська мова бідна на термінологію, що бракує необхідних підручників, що треба економити кошти (!) і що іспит з української мови обтяжливий (!) для багатьох студентів.

5 липня 2010 р. наказом № 666 (!) Д. Табачник абсолютно поволюнтаристськи змінив назву навчального предмета «Зарубіжна

література» на «Світова література». Тим самим українську літературу виведено за межі поняття «світова література».

6 липня 2010 р.: Верховна Рада з подачі Міністерства освіти й науки скасувала 12-річне навчання у школі. Табачник пояснював це економічною кризою, недостатнім матеріально-технічним забезпеченням шкіл, браком педагогічних кадрів та необхідного фінансування. Таким чином, держава виявилася неготовою виконати зобов'язання, узяті нею у травні 2005 року, коли було підписано Болонську декларацію. Полетіли шкереберть плани щодо запровадження профільного навчання у старших класах, щодо зняття проблеми перевантаження учнів, зрештою – щодо входження України у європейський освітній простір.

Однак парадокс полягав у тому, що водночас із скасуванням 12-річки Табачник увів обов'язкову дошкільну освіту (хоча дошкільна освіта – право, а не обов'язок). І це означало, що посилення на економічні й кадрові труднощі – напівправа, оскільки навчання п'ятирічних дітей у дитсадках також вимагає належної матеріально-технічної бази, підготовлених вихователів і коштів. Усього цього – немає. Тому міністр пояснив, що обов'язкова дошкільна освіта насправді... не є обов'язковою. Це, звичайно, суперечить щойно внесеним змінам до Закону України «Про дошкільну освіту», але що для Табачника закон?! Опоненти міністерських новацій, думаю, мали рацію, коли наголошували, що для Табачника головне, аби в нас усе було так, як у Росії (такий висновок підтверджується також заявами міністра щодо підготовки спільних українсько-російських підручників з різних навчальних предметів, а для цього, звичайно, потрібна синхронізація навчального процесу в Україні й Росії).

Восени 2010 р. Табачник «відхрестився» від участі керованого ним міністерства в організації і проведенні Міжнародного конкурсу з української мови ім. Петра Яцика. 26 жовтня 2010 р. він підписав наказ «Про проведення міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка у 2010–2011 навчальному році». Філософія міністерського документа полягає в тому, що українська мова тепер «розчиняється» серед інших мов.

Свого часу, коли завершилося телешоу «Великі українці», Табачник із гордістю – публічно – заявив, що Ярославом Мудрим він «трахнув» Бандеру. Цього ж разу ту саму «операцію» хитромудрий

міністр здійснив уже з іншими учасниками: роль Ярослава Мудрого дісталася Тарасові Шевченку, а Бандери – Петру Яцику...

Від самого початку свого перебування на міністерській посаді Табачник особливо переймається питаннями історичної освіти, зокрема – створенням спільного для Росії та України посібника для вчителів історії. З єдиним українсько-російським підручником нічого не виходить: навіть директор Російського інституту загальної історії Олександр Чубар'ян визнав, що ця ідея «з тріском провалилася». Зате з посібником справа просувається. 27 жовтня 2010 р. на черговому засіданні підкомітету з питань гуманітарної співпраці українсько-російської міждержавної комісії ухвалено рішення про створення робочої групи з підготовки такого посібника. З українського боку процес контролює особисто Д. Табачник. Що ж до складу групи, то до неї увійшло чимало «фаворитів» міністра, очевидно, близьких йому за політичними поглядами (Петро Толочко, Валерій Солдатенко, Василь Ткаченко – співавтор Табачника та ін.). Щоправда, обіцянки Д. Табачника видати інтелектуальний продукт «на-гора» вже до кінця 2010 р. поки що не виконуються. І слава Богу. Характерно, що з науковими «кадрами» в міністра взагалі не складається: провідні українські історики, схоже, не вважають для себе за можливе співпрацювати з Табачником. Не дивно, що міністерський гриф нині надається пропахлим «нафтаїном» опусам (на зразок «Очерков истории Украины» П. Толочка, Р. Симоненка, В. Солдатенка і К°).

Прагнення Д. Табачника особисто контролювати історичну пам'ять спонукає його виступати в ролі цензора шкільних підручників. Колись він так і заявляв в одному інтерв'ю: сам читатиму рукописи підручників з історії. Читає: з підручника для п'ятикласників викинув згадки про героїв Крут, січових стрільців, про сталінські репресії. З програми з української літератури з міністерської волі зник роман Василя Барки «Жовтий князь»: нема чого школярам читати про Голодомор, це формуватиме в них депресивну свідомість.

А скільки ще роботи попереду! Служба є служба – всю історію треба підігнати під російський стандарт... Табачник узагалі тепер у нас «міністр історії» – йому вже й Інститут національної пам'яті віддали для «реформування»...

26 січня 2011 р. наказом міністра освіти, науки, молоді та спорту затверджено «Концепцію літературної освіти», яка містить ряд положень, що свідчать про тенденцію нової ідеологізації літературної

освіти в Україні. Концепція орієнтує загальноосвітню школу на «збереження [...] духовних ідеалів слов'янства», які слід, очевидно, розуміти як ідеали «православно-славянської цивілізації» (Д. Табачник). Як відомо, це одне з гасел, що відбиває ідеологію «руського мира». Але ж орієнтувати школу на цінності якоїсь із конфесій – справа небезпечна, тим паче, коли йдеться про багатоконфесійну країну, громадянами якої є не тільки слов'яни!

У Концепції є неприпустиме ані з наукового, ані з етичного погляду протиставлення української («низької», етнографічної) – і російської («високої», такої, що претендує на «особливу роль» як «художньо-словесне надбання») літератур. Переконаний, що заради російської літератури Д. Табачник і влаштував ревізію літературної освіти. Недарма ж у документі постійно йдеться про «тріаду»: українська, російська та світова літератури. Роз'ясненню міністра, що Концепція не передбачає запровадження такого предмета, як «Російська література», вірити не варто, оскільки навчальний предмет «Російська література» може з'явитися під «псевдонімом» «Світова література». Про це, зокрема, ясно свідчить заява Д. Табачника, що три чверті програми світової літератури мають складати твори російських письменників (до речі, у своїх статтях Д. Табачник заявляв, що російських авторів витискують зі шкільних програм; що – зокрема – ображають його улюбленого М. Булгакова: «Книги Мастера власти изымают из библиотек, а для украинских школьников он превратился в запретного писателя»). Нічого подібного, звісно, не було, але ж маячня на те й маячня!).

Концепція визнає можливість введення в 10 – 11 класах інтегрованого предмета «Література». З огляду на нинішню політику Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, така новація спрямована лише проти української літератури і має на меті одне: мінімізувати її обсяг у рамках такого предмета, як «Література». А всі слова міністра і його підлеглих про полікультурність насправді є просто легеньким маскуванням ідеології «руського мира»...

Перелік русифікаторських «подвигів» міністра Табачника можна продовжувати. Але чи варто? Вважаю, сказаного цілком досить, щоб зробити висновок, що російський націоналіст Дмитро Табачник використовує державну посаду для нав'язування українському суспільству власних політичних поглядів, ідеологізує освітню сферу.

Утім, може, він успішний державний менеджер? Якби ж то!

Згадайте хоча б безпрецедентний хаос вступної кампанії-2010.

А влаштована Табачником вакханалія довкола В. Шевченка і Ю. Лисенка у зв'язку з виборами ректора Донецького державного університету, – безприкладний в історії українських університетів волюнтаризм державного чиновника, який дозволяє собі зневажати волю трудового колективу і тероризувати неугодних?

А спроба ввести таку систему платних послуг у вишах, яка викликала хвилю студентських протестів і спричинилася навіть до втручання Президента України і внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України № 796 від 27 серпня 2010 року?

А «протягування» законопроекту «Про вищу освіту», який, у разі його прийняття, міг би «загальмувати розвиток вітчизняних ВНЗ, позбавити їх будь-яких ознак автономії» (цитую відкритого листа Президента НаУКМА Сергія Квіта до Президента України Віктора Януковича, голови Верховної Ради Володимира Литвина та прем'єр-міністра Миколи Азарова від 7 грудня 2010 р.)? Авторитарна централізація управління, запровадження кількісних показників для визначення статусу вищого навчального закладу (10 тис. студентів для класичного університету, 3 тис. для академії), уніфікація вишів – усе це «менеджерські» ідеї міністра Табачника...

Після всього сказаного про «реформаторську» діяльність міністра, закономірно виникає запитання: а чи поширюється на нього влада Президента Віктора Януковича? Відповідь напрошується сама по собі: не поширюється. Інакше б його уже давно було звільнено з посади.

Призначення Д. Табачника на міністерський пост (із недавнім суттєвим розширенням кола його повноважень) цілком розходиться з деклараціями В. Януковича про намір «об'єднати Україну». Яке вже там «об'єднання», коли навіть саме ім'я міністра для мільйонів українців перетворилося на символ україноненалежності (його «великоросійські», шовіністичні замашки такі очевидні, що можна було б запровадити навіть одиницю українофобії – «один табачник»). Міністр освіти і науки, молоді та спорту, який відкрито культивує нетерпимість, дозволяючи собі протиставлення Галичини і «Великої України», який нав'язує Україні свою «красно-белую» систему цінностей, який, по суті, демонтує на гуманітарному рівні українську державність, – хіба це не абсурд?

І хіба не є абсурдом той факт, що заручником Табачника виявився сам Президент України? Так, В. Янукович фактично працює на

Д. Табачника і його покровителів. Те, що міністр Табачник є ставлеником Москви, навряд чи в когось викликає сумнів. Тільки цим можна пояснити його невразливість і непотопельність. (Уявляєте собі Ірину Фаріон на посаді міністра освіти Російської Федерації? Напевно, не уявляєте. А в Україні який-небудь «засланий козачок» на владній верхотурі – цілком «нормальна» реальність.)

Не знаю, хто саме лобіював призначення Табачника на державну посаду, проте не здивуюся, якщо виявиться, що його покровитель – патріарх Кирило (до речі, автор вступного слова до книги Д. Табачника і В. Вороніна «Крестный путь Столыпина»). Надто вже ревно воює за «каноническое православие» новонавернений християнин Дмитро Табачник. Та й Віктору Януковичу – вірянину УПЦ (МП), благословленому на президентство в Україні гостем із Москви, – начебто не з руки було відмовляти патріархові в його проханні-клопотанні... Незручно відмовляти? Але ж Президент України, який користується послугами табачників, фактично рубає сук, на якому сидить, оскільки ризикує опинитися в ролі начальника «вверенной территории» іншої країни, – хіба це не зрозуміло?! Чи, може, справа іще складніша, й існує якась інша форма залежності українського Президента від Табачникових покровителів?

Самовпевненість і демонстративний цинізм Д. Табачника – зокрема, у публічному конфлікті з Ганною Герман – багато про що говорять... Схоже, що й до Януковича цей «дворянин» ставиться приблизно так, як на початку 1920-х Троцький ставився до Сталіна. У них же з Януковичем такі різні біографії і таке несхоже виховання...

Г. Зубченко не дарма писав про непомірну Табачникову гординю. Інколи складається враження, що він просто бавиться, знущається – і над своїми опонентами, і над тими, хто міг би позбавити його посади. Річ ще й у тому, що Віктор Янукович створив для Дмитра Табачника такий політичний майданчик, з якого той – у разі звільнення – зможе стартувати з власним політичним проектом, і тоді може виявитися, що амбіції Д. Табачника значно більші за міністерські...

Проте не забігатимемо в майбутній час. Вистачить і того, що є в часі теперішньому: кожен день перебування Дмитра Табачника на посаді міністра – це приниження України. І цієї констатації досить.

Епілог

Але закінчити ці свої міркування я хочу все ж не Табачником, а згадкою про тих київських ректорів – Леоніда Губерського, Михайла Згуровського, Михайла Кулика, Анатолія Москаленка, Анатолія Мазаракі, Анатолія Тугая, Володимира Присяжнюка, Олексія Безгіна та інших, – чіими підписами Табачник свого часу скористався, аби стримати студентський натиск на нього. Я розумію, що їх «прогнули», – але ж і за «прогинання» треба відповідати. Чому заручниками ректорського сервілізму мають ставати мільйони студентів, школярів і їхніх викладачів та вчителів?

І ще хотілося б нагадати тим, хто «прогинається», слова Івана Франка з його поеми «Похорон»:

*Чи вірна наша, чи хибна дорога?
І чом відступників у нас так багато?
І чом для них відступство не страшне?
Чом рідний стяг не тягне їх до свого?
Чом працюють на власній ниві – стид,
Але не стид у наймах у чужого?
І чом один на рідній ниві вид:
Безладдя, зависть і пиha пустая,
І служба ворогу, що з нас ще й кпить?*

Володимир Панченко

ПОПЕРЕДНИКИ ТАБАЧНИКА
З історії українофобства
(Михайло Юзефович і Валентин Маланчук)*

У довгій історії українофобства є кілька персон, яких варто час від часу згадувати. Вже хоч би через те, що їхні «тіні» мало не щодня з'являються на телеекранах глядачів від Луганська до Ужгорода і від Чернігова до Одеси. У них інші імена; на лацканах їхніх дорогих піджаків – значки народних депутатів України; зарплату вони отримують із українського держбюджету, проте це зовсім не заважає їм обслуговувати інтереси іншої країни. Вистачає українофобів і серед високопоставлених державних чиновників. Чого вартий один Табачник – міністр освіти і науки, молоді та спорту України, ідеолог «руського мира» на теренах України! (Дмитро Табачник, до слова, зовсім не унікальна постать на тлі київської історії, багатої не лише на україножерські, а й на «чорносотенські» сторінки; 1905 року Леся Українка так і писала в одному з листів до Ольги Кобилянської: повертаюся в «розбитий *чорною сотнею* Київ».)

Колекція імен тих, хто кидає довгі «тіні», велика. Цього разу назву лише два: Михайло Юзефович (1802–1889) і Валентин Маланчук (1928–1984).

«Обруситель» Південно-Західного краю

Тарас Шевченко, як і багато хто з київської інтелігенції 1840 – 1888-х рр.) називав «киевского Юзефовича» «предателем» (див. запис у щоденнику поета від 6 травня 1858 року). Він не міг не пам'ятати про ту роль, яку відіграв помічник попечителя Київського учбового округу Михайло Юзефович у 1847 р., коли жандарми розгромили Кирило-Мефодіївське братство. Нагадаю: 3 березня 1847 р. студент Київського університету Олексій Петров, який ви-

* Вперше опубліковано в газеті «День» 30 грудня 2010 р.

наймав помешкання у будинку протоієрея Андріївської церкви Завадського, «настукав» попечителю округу О. Траскіну на свого сусіда Миколу Гулака, чії розмови він підслуховував. У Гулака збиралися ті, кого незабаром звинуватять у протиурядовій змові. У студента Петрова прокинувся азарт агента: увійшовши в довіру до «братчиків», він вивідав від них усе, що зміг, і пішов до начальства. Так що першими, хто довідався про таємне товариство, були Траскін і Юзефович. Вони і взяли в «стукача»-ентузіаста необхідні письмові свідчення. Так було покладено початок справі «Об украино-славянском обществе».

Микола Костомаров згадував, що коли дійшло до арештів, Юзефович охоче виконав роль провокатора. «Возвратившись [...] домой (із церкви, де через день мало відбутися вінчання М. Костомарова та А.Крагельської. – *В. П.*), я отправился в свою спальню, но не успел раздеться, как вошел ко мне помощник попечителя учебного округа Юзефович и сказал: “На вас донос, я пришел вас спасти; если у вас есть что писанного, возбуждающего подозрение, давайте скорее сюда”. За свои бумаги в кабинете мне нечего было бояться, но я вспомнил, что в кармане моего наружного пальто была черновая, полуизорванная рукопись того сочинения о славянской федерации, которую еще на святках я сообщил для переписки Гулаку. Я достал эту рукопись и искал огня, чтобы сжечь ее, как вдруг, незаметно для меня, она очутилась в руках моего *мнимого спасителя* (курсив мій. – *В. П.*), который сказал: “Soyez tranquille” (будьте спокійні. – *В. П.*), ничего не бойтесь». Он вышел и вслед затем вошел снова, а за ним нахлынули ко мне: губернатор, попечитель, жандармский полковник и полицмейстер. Они потребовали ключей, открыли мой письменный стол в кабинете, и попечитель, увидя в нем огромный ворох бумаг, воскликнул: “Mon Dieu! Il faut dix ans pour dechiffrer ces broiillons” (“Боже мій! Потрібно десять років для розшифрування цих чернеток”. – *В. П.*). Потом забрали мои бумаги и, завязавши их в потребованные простыни, опечатали кабинет, вышли из моей квартиры и велели мне ехать вместе с ними. Я едва успел подойти к матери, поцеловать ее оледеневшую от страха руку и сказал: “прощайте”» (Костомаров М. Автобиография. Бунт Разина. – К., 1992. – С. 139).

Михайло Юзефович старався не тільки тому, що був ретельним чиновником, ревнителем інтересів самодержавного «Отечества». Він злякався. Адже нитки «змови» тяглися в стіни підвідомчого

університету. Микола Костомаров викладав там історію (згадане Костомаровим «сочинение о славянской федерации» – то «Книга буття українського народу», програмний документ кирило-мефодіївців). Буквально за кілька днів до скандалу учителем малювання до університету зарахували академіка Тараса Шевченка, чії вірші, знайдені в «братчиків», особливо сполохали жандармів. А Пантелеймон Куліш узагалі був близьким до Юзефовича: послуговувався його протекцією, листувався з ним. Навіть використав для сюжету свого історичного роману «Михайло Чарнишенко» родинну історію дружини Юзефовича Ганни Максимівни, у дівоцтві – Гудим-Левкович!

Тепер блискуча кар'єра Юзефовича могла раптово обірватися...

Батько Михайла Юзефовича володів маєтностями у Пирятинському повіті на Полтавщині. Там, у селі Сотниківка, й народився майбутній «предатель». Навчався він у привілейованому Московському університетському пансіоні, після чого, за прикладом свого дядька, дивізійного генерала Д. Юзефовича, обрав шлях військової кар'єри. У 1826–1829 рр. служив у діючій армії, був ад'ютантом генерала Ніколая Раєвського, свого ровесника. На старості Юзефович любив згадувати про «п'ять-шість тижнів», проведені в тісному спілкуванні з Олександром Пушкіним, який у 1829 р. подався у подорож на Кавказ. Згадував і про дружбу з братом поета – Левом. У повісті «Путешествие в Арзрум» Пушкін також мимохідь згадав «поета Ю.». Виходить, Михайла Юзефовича в молодості навідували музи! Цензор Олександр Нікітенко згадував у щоденнику, що його «друг юності» Юзефович якось написав драму «Мазепа», щоправда – невдалу.

1836 року Михайло Юзефович пішов у відставку, одружився і на чотири роки «осів» у Сотниківці. У 1840 р. йому було запропоновано посаду інспектора казенних училищ, а ще через якийсь час – помічника попечителя Київського учбового округу. В коло його обов'язків входило, зокрема, заснування гуртожитків – «приютов обучающегося юношества» – для учнів гімназій. Але справжнім своїм покликанням М. Юзефович вважав *обрусіння краю*. Він став правою рукою київського генерал-губернатора Д. Бібікова, про якого писали: «Дмитрий Гаврилович [...] понял истинные задачи русской политики в крае, где еще недавно господствовали польские законы, где суд чинился на польском языке, а во многих правительственных учреждениях и переписка велась по-польски» (Див.: Юзе-

фович М. В. Несколько слов об исторической задаче России. – Изд. 2-е. – К., 1895. – С. IV).

Взагалі, Михайло Юзефович був помітною особою в Києві. В його будинку щоп'ятниці збиралася київська знать. Побував тут у гостях навіть знаменитий Оноре де Бальзак, який не раз приїздив до Києва. Кілька його листів до Юзефовича, напевно, увійшли до повного зібрання творів письменника.

Як спеціаліст із «обрусіння» М. Юзефович цікавився історією. У 1843 р. він був причетний до створення археографічної комісії. Є свідчення, що молодий М. Драгоманов навіть назвав був його серед просвітителів краю. Потім, звісно, жалкував.

У відставку М. Юзефович пішов 1851 року. Відтепер його час був цілком підпорядкований ідеї вивчення історії «Юго-Западного края». У 1857–1889 рр. Юзефович очолював комісію з розгляду стародавніх актів, яка, слід визнати, прислужилася історичній науці цінними науковими виданнями. Серед фахівців, які працювали в ній, був видатний історик Володимир Антонович (у 1863 р. його призначили головним редактором). З ініціативи комісії створено Київський центральний архів. Незадовго до смерті М. Юзефович ще встиг побачити, як на площі біля Софії відкривали пам'ятник Богданові Хмельницькому. Ідея увічнити гетьмана в бронзі належала Михайлу Максимовичу. Юзефович активно долучився до реалізації проекту, адже Богдан був для нього передусім тим, хто приєднав Україну до Московії. Це цілком відповідало його уявленням про патріотизм.

«Малороссы никогда не ставили родину (себто Україну. – В. П.) выше отечества (себто Російської імперії. – В. П.)», – писав він. Ця формула була його наріжним принципом: любити Україну можна лише як територію з її етнографічними особливостями, як місце свого народження. Але при цьому слід залишатися російським патріотом. Себе Юзефович позиціонував як «истинно русского» охоронця саме такого – великоросійського – патріотизму.

Тому й воював із тими, хто надавав «Родине» (себто – Україні) більшого значення, ніж він сам. Особливо бурхливу діяльність у боротьбі з українофільством Михайло Юзефович розгорнув у 1870-ті роки, коли було створено Південно-Західний відділ Російського Географічного товариства. Юзефович вважав його «українським генеральним штабом політичного життя», оскільки десять членів відділу із сімнадцяти були членами київської «Старої громади». Їхні

дослідження з історії, фольклористики, етнографії, статистики, археології демонстрували самотність «малоросіян». Задумане генерал-губернатором О. Дондуковим-Корсаковим «изучение края» в інтересах «местной администрации» об'єктивно вело до самопізнання й національного пробудження українців. 8-томний «Архив Юго-Западной России», у якому вміщено документи з історії Правобережної України XVI–XVIII століть, 7 томів «Трудов этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край», підготовлені під керівництвом Павла Чубинського, «Исторические песни малорусского народа и примечания Вл. Антоновича и М. Драгоманова», праці мовознавців Олександра Потебні, Павла Житецького та Костя Михальчука, юриста Олександра Кістяківського, етнографа Олени Пчілки закладали той фундамент, що його мав на увазі М. Драгоманов, коли стверджував: «Україна сама себе ще не знає. Їй треба наукової і літературної праці, щоб себе пізнати».

М. Юзефович вирішив, що терези двох патріотизмів можуть хитнутися вбік «Родины», а не «Отечества» (імперії). Він розгорнув бурхливу антиукраїнську діяльність, спрямовану проти діячів «Громади». Чи ж дивно, що в 1874 р., коли в Києві відбувся Археологічний з'їзд, петербурзький професор Микола Костомаров не подав Михайлові Юзефовичу руки? Він добре пам'ятав «предателя» і знав, що в українських колах Юзефович має репутацію «старого доносчика» і «мерзавця».

Саме так називав його в своєму щоденнику відомий кийівський юрист Олександр Кістяківський. Ось кілька характерних записів.

24 квітня 1875 р.: «Вечером [...] отправился к Драгоманову. [...] Он сообщил мне, что Юзефович на обеде в честь Дондукова производил реплики против украинофилов, указывая на Драгоманова, Житецкого, Беренштама, Чубинского как на людей опасных, говорил Дондукову: “Куда Вы смотрите?”. [...] Говорят, что Юзефович не на шутку приготовил донос в 3-е отделение».

10 березня 1876 р.: «Государь назначил комиссию (“по малороссийским делам” – В. П.) из Тимашева, Потапова, Толстого и сюда же присоединил старого доносчика Юзефовича. О сем назначении он объявил Юзефовичу лично. Последний был вне себя от радости. Везде трубил, что он будет добиваться того, чтобы все, наиболее заявившие себя своими малороссийскими симпатиями, были высланы из Киева в Великую Россию».

18 червня 1876 р.: «Неужели царская власть ищет поддержки у таких негодяев (як Юзефович. – В. П.)? [...] Юзефович, по общему мнению, человек, способный плыть по ветру. Если бы восторжествовала революция, он бы и ей предложил свои услуги. Он предал Костомарова. Сделал донос на покойного Судовщикова. Он своими доносами произвел увольнение Драгоманова. Он по природе шпион и доносчик» (див.: Кістяківський О. Ф. Щоденник. – Т. 1. – К., 1994).

М. Юзефовича вважають ідеологом Емського указу, підписаного імператором Олександром II у травні 1976 р. На українську мову указ накладав суворі заборони: в Росію не дозволялося ввозити книжки, видані «на малорусском наречии»; не дозволялося друкувати твори і видавати книги українською мовою; під заборону потрапляли сценічні вистави й читання українською мовою. Табуювалися навіть україномовні тексти під музикальними нотами! Цей пункт, печально жартував О. Кістяківський, призначався спеціально для Миколи Лисенка...

«Истинно русский» патріот Михайло Юзефович міг тріумфувати.

Юзефович, до речі, був близьким родичем Тарновських: його рідна сестра – Людмила Володимирівна – була одружена з Василем Васильовичем Тарновським-старшим, «однборщником» Гоголя (вони разом навчалися в Ніжинській гімназії), людиною вельми благородною. Коли В. Тарновського не стало, Юзефович написав про нього нарис-некролог, який було видано окремою брошурою. Чимало статей М. Юзефовича було надруковано в газетах «Киевлянин», «Московские Ведомости», «День».

Своєрідним його заповітом можна вважати трактат «Несколько слов об исторической задаче России», знайдений уже «в бумагах покойного». Юзефович викладав тут свій погляд на історію царів (від Петра I до Олександра III), державний устрій Росії, місце церкви та освіти. Апологет самодержавної влади і запеклий противник ліберальних ідей, він вважав ідеальною уваровську формулу «православ'я, самодержавство, народність». Проте особливо цікаві – з огляду на нинішні реалії – міркування М. Юзефовича на тему «Росія і Європа». Росія уявлялася йому як місіонер, покликаний забезпечити «переход человечества от временного своекорыстного индивидуализма к окончательному христианскому братству». «Мы должны смотреть на себя не как на государство, а как на самостоятельную в мире единицу, как на особую часть света (Sic! – В. П.), –

писав М. Юзефович. – [...] Во всех Европейских концертах наше solo может производить одни лишь диссонансы и, во избежание какофонии, мы вынуждены бываем прилаживаться в чужой гармонии и нередко урезывать из своей партии самые существенные ноты. Поэтому, чтобы исполнять ее целиком, без пропусков, нам необходимо выйти из пресловутого Европейского концерта и не принимать в нем никакого участия».

Нічого нового в такій позиції, зрештою, не було: радикальні гасла щодо «особого пути» Росії в ХІХ ст. звучали не раз. Звучать вони й тепер.

Патетичні, великодержавні в своїй суті, візії Михайла Юзефовича несподівано завершуються [...] антисемітським пасажем. Уявляючи, як «охранительной силе (Росії – В. П.) охотно подчинятся все народы», він раптом згадав про євреїв, які «веками эксплуатируют все человечество в интересах своей лично пользы». Це народ, «который возвел в догмат самый бессердечный талмудический эгоизм вместо христианского братства», тому, за Юзефовичем, він приречений на «историческую ликвидацию». Саме так – на ліквідацію: «С ним, совокупными национальными силами, нам не трудно будет покончить всякие счеты».

Так казав «истинно русский» київський патріот Михайло Юзефович, випереджаючи на кілька десятиліть творців Голокосту.

А про українців він нічого не казав. Нас для нього просто не існувало.

Партійний жрець

Ще одна зловісна постать в історії українофобства – Валентин Маланчук. Найвища точка його кар'єри – посада секретаря ЦК КПУ (1972–1979). Віталій Врублевський, помічник першого секретаря ЦК КПУ Володимира Щербицького, згадував, що це був партійний жрець, який «головну умову перемоги ідеології інтернаціоналізму» бачив у знищенні національної ідеї, у безнастанній і жорстокій боротьбі з націоналізмом, з «бандерівщиною» (Див. тут і далі: Врублевський В. Владимир Щербицкий: правда и вымыслы. – К., 1993).

Ще навчаючись у Львівському університеті, Маланчук заявив про себе як про бойового комсомольського активіста. Потім його взяли на партійну роботу. Своїм сходженням В. Маланчук завдячу-

вав першому секретарю Львівського обкому КПУ Іванові Грушецькому, в якого працював помічником. Грушецький мав серйозні впливи у владних структурах, які й сприяли кар'єрному зростанню його «учня».

Працездатність та ідеологічна непримиренність Маланчука були помічені. Він став головним ідеологом Львівщини. 1963 року опублікував у Львові товстезну монографію «Торжество ленинской национальной политики (Коммунистическая партия – организатор решения национального вопроса в западных областях УССР)». На неї звернув увагу «сам» Михайло Суслов, головний радянський ідеолог, сірий кардинал кількох генсеків.

«Завоювати» Москву для Валентина Маланчука було вкрай важливо. Тільки цього разу він перестарався і допустився тактичної помилки, що могла йому дорого коштувати. «Відчувши, що називається, “смак крові”, він (Маланчук. – В. П.) друкує в московській пресі статті, в яких розглядає боротьбу з націоналізмом як одне з найважливіших завдань партії, – згадував В. Врублевський. – Тим самим він мимохідь підтверджував, що така загроза існує реально, всупереч сповідуваній керівництвом ЦК компартії України офіційній доктрині про повне торжество інтернаціоналізму в республіці».

Виходило, що Маланчук «підставляв» керівництво республіки в очах Кремля! Реакція першого секретаря ЦК Петра Шелеста була відповідною: до Львова послали від ЦК групу в складі 25 (!) осіб для «фронтальної перевірки ідеологічної роботи». Очолював групу заступник завідувача відділу пропаганди і агітації ЦК КПУ І. С. Орел. «Всю ідеологічну діяльність партійної організації вивернули до денця, – розповідав Врублевський, який також входив до складу групи. – Природно, виявили багато недоліків. Невдовзі після цього Маланчука зняли з поста секретаря обкому партії і перевели в Київ на посаду заступника міністра вищої освіти». Сталося це в 1967 р.

Здавалося б, політична кар'єра В. Маланчука пішла стрімко вниз. У Міністерстві освіти він відповідав за викладання суспільних наук. До того ж, Маланчук потрапив під нищівну критику за недавні службові зловживання: виявилось, що на свої монографії він витратив річний запас паперу, виділеного для цілої області! Дісталось за взятому ідеологові й за прорахунки в роботі на посаді секретаря Львівського обкому. Найдивніше, що тепер його критикували ще й за... ревізіонізм! Річ у тім, що в якійсь із праць жреця ідеологічної

чистоти Маланчука згадувався український соціал-демократ початку ХХ ст. Володимир Левинський. «Нагорі» було вирішено, що характеристика Левинського в Маланчука розходиться з ленінською.

Рятуватися довелося «збереженням» у лікарні, а також листами в Москву і в київський «Білий дім», Щербицькому. В. Маланчук відкидав звинувачення щодо начебто ревізійоністських оцінок ним постаті В. Левинського, а водночас сам переходив у наступ! В очах сильних світу сього він хотів виглядати як самовідданий борець із націоналізмом, який навіть у такій непростій для нього ситуації не випускає зброю з рук.

Маланчук – доносить і звинувачує! Звинувачує істориків Р. Іванову, І. Назаренку, Ю. Пінчука, а заодно – й М. Драгоманова та М. Костомарова, про яких ці дослідники писали. Одного (М. Драгоманова) вони, бачите, ставлять поруч із визнаними діячами революційно-визвольного руху, пропагандистами марксизму; другого (М. Костомарова) підносять до рангу прогресивного історика, хоча був він, звісно, автором «буржуазно-націоналістичних теорій». Дісталось від В. Маланчука й тим, хто в своїх статтях реабілітує «боротьбизм і шумськизм». Або, як колишній редактор журналу «Жовтень» Ростислав Братунь, приховує своє оунівське минуле...

Чистої води донос! В. Маланчук усе розрахував точно, навіть щодо акцентів на тому, що його батько, перший секретар райкому КПУ, загинув «в бою с бандеровской бандой»...

Свого листа Володимирі Щербицькому Маланчук написав одразу після несподіваної відставки Петра Шелеста. Він розумів, що настає його час. Під тиском І. Грушецького, який тепер обіймав високу посаду в Києві, а також зі згоди М. Суслова В. Маланчука *висунули і обрали*...

В. Врублевський намагався вигороджувати свого шефа В. Щербицького, подаючи ситуацію так, ніби вибір за нього зробили інші. Насправді ж ідейна безкомпромісність В. Маланчука припала до душі й В. Щербицькому. Про це свідчила його резолюція на отриманому листі: «Думаю, что идейно-политические позиции т. Маланчука ни у кого из коммунистов-интернационалистов **не могут вызывать сомнения**, и вопросы он ставит в **принципе правильно**» (Див.: Овчаренко Ф. Спогади. – К., 2000).

У жовтні 1972 р. Валентина Маланчука, колишнього секретаря Львівського обкому КПУ і вчорашнього заступника міністра освіти, призначили на посаду секретаря ЦК КПУ з питань ідеології. Але

перед тим треба було звільнити з цієї посади Федора Овчаренка. Відомий хімік, академік, він недовго й протримався біля ідеологічного керма, всього чотири роки, з весни 1968-го починаючи. Тоді йому, як і належало, давали настанови М. Суслов і Л. Брежнев. Головних вимог було дві: «тримати в центрі уваги і посилювати боротьбу з українським буржуазним націоналізмом і *всіляко прискорювати асиміляцію української нації*» (курсив мій. – В. П.). «З усього ходу розмови ставало ясно, що починається звинувачення в націоналізмі українського народу», – згадував свої тодішні враження Ф. Овчаренко (Овчаренко Ф. Спогади. – К., 2000. – С. 163).

Восени 1972 р. в ЦК КПУ вирішили, що з поставленими завданнями Овчаренко не впорався, тому його звільнили з суворим присудом: «за серйозні помилки й недоліки». В. Щербицький у листі до ЦК КПРС писав, що з вини Ф. Овчаренка «в ряді випадків не давалась рішуча відсіч проявам українського буржуазного націоналізму й сіонізму»; сам же секретар загравав з творчою та науковою інтелігенцією і «навіть брав під захист деяких літераторів і вчених, які допускалися серйозних ідейних зривів». Об'єктивно ця негативна характеристика виглядає тепер як визнання певних заслуг Ф. Овчаренка перед демократією і українською справою.

В. Маланчук прийшов на місце «ліберала» Ф. Овчаренка як його антипод. У партійних колах він уже мав репутацію «спеца» з боротьби з УБН – українським буржуазним націоналізмом. Для Маланчука це було саме те, що треба, адже, як згадував помічник В. Щербицького Віталій Врублевський, «на боротьбі з націоналізмом багато хто робив кар'єру». Цілком вчасно з'явилася і монографія В. Маланчука «Исторический опыт КПСС по решению национального вопроса и развитию национальных отношений в СССР», видана в Москві (1972 р.). Її автор знову сподівався на підтримку Кремля, де сидів «вічний» Михайло Суслов. (Власне, без підтримки Москви, спецслужб кар'єра Маланчука могла б бути іншою. Це може видатися парадоксом, але влада, здавалося б, усесильних перших секретарів ЦК КПУ на нього поширювалася лише частково.)

На посаді головного ідеолога Валентин Маланчук відзначився як архіпильний могильник усього живого в українській культурі. Обійнявши секретарське крісло, він узявся розставляти свої кадри на керівних посадах, від яких залежали справи в літературі. На посаду редактора «Літературної України» привів маловідомого журналіста Віталія Виноградського. Сталися зміни і в керівництві ви-

давництв та журналів. Невдовзі перед призначенням Маланчука секретарем ЦК з посади Голови Спілки письменників України пішов Олесь Гончар (21 травня 1971 р.), який зрозумів, що «неможливо дихати далі», тому краще вийти «з брудної гри»...

Кадри вирішують все – цю заповідь Маланчук затамив дуже добре...

Ідеологічним керманичем України В. Маланчук був шість із половиною років. Залишив він по собі чорний слід. У «Щоденниках» Олеся Гончара є запис про те, як одіозного україножера звільняли з посади, – сталося це аж у квітні 1979 р.: «Щойно повернувся з ЦК. Полегшено зітхнув. Нарешті спекались цього невлонного, як тарган, Маланчука-Мільмана. Скільки зла завдав він нашій культурі! І як загадково довго тримався!.. Тепер – услід за Шамотою, Козаченком, Чалим – він летить шкереберть... “Слабо руководил... Недостаточно знал дела на местах... Не нашел общего языка с партработниками, с деятелями науки и культуры...” От-от!

Сидів за спинами переднього ряду зіщулений під стіною, і все поблискував скельцями окулярів злобно, зловісно (коли про нього мовилось). Блідий як смерть. Гострий писочок пацючка ще більш загостривсь... Коли проголосували – геть! – встав і швиденько з президійного помосту перебіг у зал» (Гончар О. Щоденники. – Т. 2. – К., 2003. – С. 369).

Серед ідеологічних «бзиків» Маланчука згадують, зокрема, той факт, що він «редагував» Шевченків «Кобзар», викидаючи з нього такі «націоналістичні» твори, як «Великий льох»; забороняв уживати термін «Київська Русь» (запровадивши натомість термін «давньоруська держава»); підганяв українську мову під російську; замість пам'ятників запорізьким козакам й історико-культурного заповідника на острові Хортиця вимагав ставити монументи на честь «дружби народів» та робітничого класу; складав «чорні списки» письменників, яких не слід видавати... За часів Маланчука переслідування творчої інтелігенції узагалі сягнуло апогею. Згодом цю ідеологію остракізму, підвищеної підозріливості на ґрунті ненависті до всього українського й примітивного тлумачення інтернаціоналізму назвуть «маланчуківщиною»...

Після «падіння» Маланчук опинився на посаді завідувача кафедри історії партії в Київській політехніці. А закінчив він кепсько: запив і через недовгий час, не забутий у своїй безславності, помер.

Що спільного між цими двома попередниками Дмитра Табачника – Юзефовичем і Маланчуком? Передусім, обидва вони були віронопідданими імперії: один – Російської, другий – Радянської. А оскільки обидві ці імперії «перемелювали» й русифікували народи, то це означає, що й оборонець «православ'я, самодержавства і народності» Михайло Юзефович, і комуніст (атеїст) Валентин Маланчук сходилися в головному: вони служили ідеї російської великодержавності (у другому випадку злегка замаскованої під «советскость» і «социалистическую родину»).

Сфера, в якій цих двоє діячів знайшли для себе точку прикладання сил, – ідеологія. Вони розуміли значення гуманітарної політики, тому «відзначилися» й на ниві освіти та науки. Обоє намагалися контролювати історичну свідомість суспільства, жорстко (і жорстоко) коригуючи її відповідно до тих ідеологічних схем, слугами яких були. І Юзефович, і Маланчук були бійцями ідеологічного фронту, покликаними «кальоним железом» випікати те, що в їхніх очах було «українофільством», «сепаратизмом», або ж – українським буржуазним (чомусь неодмінно «буржуазним», з класовою «підкладкою») націоналізмом. Казуїстика полягала в тому, що *національне* ототожнювалося з *націоналістичним*. Через те плацдарм для боротьби був широким; «націоналісти» чигали скрізь і всюди, особливо в середовищі студентства й недобитої «україноязычної» інтелігенції. І кумири в них – теж «націоналісти»: Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Іван Франко, Леся Українка – і далі відповідно до канону. Скільки роботи для ревного великодержавника! Випалена земля мала бути скрізь, де звучить українська мова, де видаються українські книжки, ставляться українські вистави. Все мало стати *спільним, єдиним* – історична пам'ять, мова, церква, спосіб мислення. Ніякої України – тільки «русский мир»!

Вже й українській державності незабаром 20 років, а ми ще й досі все це «проходимо»...

Андрій Мелешевич

ДЕРЖАВНЕ ЗАМОВЛЕННЯ У ВИЩИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ: ДИСКРИМІНАЦІЯ? КОРУПЦІЯ? НЕДБАЛІСТЬ?*

Нещодавно Міносвіти оголосило про зменшення у 2011 році обсягу прийому у вищі за державним замовленням на 42 %. Таке радикальне скорочення доступу до освіти тих, хто не може дозволити собі платне навчання, викликає подив.

Та ще більший подив викликає той факт, що уряд навіть не спромігся чітко пояснити, чому держбюджет на 2011 рік суттєво зменшує витрати на освіту на тлі радикального збільшення витрат на утримання Президента та його апарату, Генпрокуратури, МВС, СБУ, підвищення витрат на обслуговування та лікування депутатів ВР і решти можновладців.

Україна перетворюється з «соціальної держави», як то проголошує стаття 1 Конституції, на «суперсоціальну для посадовців високої ланки та репресивну державу».

У своєму листі (№ 1/9-3 від 06.01.2011) МОНМС пояснює різке скорочення державного замовлення тим, що у 2011 році «чисельність випускників старшої школи скоротиться порівняно з 2010 роком на 142,6 тисяч осіб (на 42,1 %) з 338,4 тисяч осіб до 195,8 тисяч».

Міністерство також просить «врахувати, що розміщення державного замовлення... буде здійснюватися з урахуванням регіонального підходу...».

Зменшення державного замовлення, яке планує Міністерство, річ не нова. Подібні скорочення, хоча і не в таких грандіозних масштабах, відбувалися упродовж двох останніх років. Перше сталося у 2009 році, коли в кріслі міністра сидів Іван Вакарчук; друге – у минулому році вже за Дмитра Табачника.

* Вперше оприлюднено на сайті «Українська правда» 3 березня 2011 р.

Водночас між цими двома скороченнями є дві принципові відмінності. Зменшення державного замовлення, ініційоване колишнім міністром Вакарчуком, торкнулося здебільшого майже всіх університетів України у більшості випадків у майже рівних пропорціях.

Натомість скорочення держзамовлення при міністрі Табачнику відбулось переважно за рахунок найкращих університетів України, які також найпопулярніші серед абітурієнтів, з одночасним збільшенням бюджетних місць у значно слабкіших ВНЗ і мало чітко виражений регіональний фокус.

Тобто воно відбулось переважно в університетах, розташованих у Західній Україні, і, за окремими, але важливими винятками, ледь зачепило ВНЗ Східної та Центральної України.

Більше того, в деяких університетах, розташованих в Донецькій області, державне замовлення зросло.

Але звернемось до фактів – офіційної бази даних на сайті Міносвіти, добре відомої кожному абітурієнту Інформаційної системи «Конкурс» та сторінки «Обсяги державного замовлення на бакалаврів».

(На жаль, сайт містить інформацію тільки за 2009 рік. У 2010 році керівництво МОНМС чомусь не вважало за потрібне поділитись з громадськістю інформацією про обсяги державного замовлення для кожного окремого університету країни.)

Таблиця 1 містить перелік вузів України, які безпосередньо підпорядковуються МОНМС та яким держава надала місця державного замовлення для підготовки майбутніх юристів. (Офіційний сайт міністерства, де вказано обсяги держзамовлення на програму бакалаврату на 2009 рік, містить дані про 31 такий заклад в Україні.)

У наступних шести колонках таблиці 1 дано інформацію про кількість місць державного замовлення на 2008, 2009 та 2010 роки, окремо на денну та заочну форми підготовки бакалаврів права. У двох останніх колонках зазначено дані про зміни державного замовлення в 2009 та 2010 роках порівняно з попереднім роком у відсотках. Брак даних позначено VI.

Таблиця 1. Обсяг державного замовлення в галузі знань «право» на бакалаврат в 2008–2010 роках

№	Вищий навчальний заклад	Кількість місць державного замовлення						Зміни державного замовлення, (%)	
		2008		2009		2010		2008/2009	2009/2010
		форма навчання							
денна	заочна	денна	заочна	денна	заочна				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Місто Київ</i>									
1	Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана	VI	VI	50	10	52	8	VI	0
2	Київський національний торговельно-економічний університет	VI	VI	25	5	25	4	VI	-3 %
3	Київський національний університет ім. Тараса Шевченка	200	50	190	20	150	20	-16 %	-19 %
4	Національний авіаційний університет	VI	VI	20	5	25	5	VI	20%
5	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	50	8	30	4	30	4	-41 %	0
6	Національний транспортний університет	VI	VI	20	5	25	5	VI	20 %
7	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	45	0	40	0	30	0	-11 %	-25%
<i>Кримська АР</i>									
8	Кримський економічний інститут КНЕУ ім. Вадима Гетьмана	5	0	15	3	15	3	360 %	0
9	Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського	VI	VI	35	0	VI	VI	VI	VI
<i>Волинська область</i>									
10	Волинський національний університет ім. Лесі Українки	VI	VI	20	5	20	0	VI	-20 %
<i>Закарпатська область</i>									
11	Закарпатський державний університет	VI	VI	35	5	30	5	VI	-13 %
12	Ужгородський національний університет	VI	VI	15	3	15	3	VI	0

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Івано-Франківська область</i>									
13	Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника	45	7	35	5	30	0	-23 %	-25 %
<i>Львівська область</i>									
14	Львівський національний університет ім. Івана Франка	150	20	145	10	105	5	-9 %	-29 %
<i>Рівненська область</i>									
15	Національний університет «Острозька академія»	45	2	35	0	30	0	-26 %	-14 %
<i>Тернопільська область</i>									
16	Тернопільський національний економічний університет	40	20	20	0	16	0	-67 %	-25 %
<i>Донецька область</i>									
17	Донецький національний університет	80	30	70	15	80	15	-23 %	12 %
18	Маріупольський державний гуманітарний університет	ВІ	ВІ	15	3	20	3	ВІ	28 %
<i>Дніпропетровська область</i>									
19	Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара	35	30	35	25	35	15	-8 %	-17 %
20	Криворізький економічний інститут КНЕУ ім. Вадима Гетьмана	ВІ	ВІ	15	3	20	3	ВІ	28 %
<i>Запорізька область</i>									
21	Запорізький національний університет	26	14	30	5	30	5	-13 %	0
<i>Луганська область</i>									
22	Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля	ВІ	ВІ	40	15	38	15	ВІ	-4 %
<i>Миколаївська область</i>									
23	Чорноморський державний університет ім. Петра Могили	ВІ	ВІ	15	0	15	0	ВІ	0
<i>Одеська область</i>									
24	Одеська національна юридична академія	ВІ	ВІ	650	110	ВІ	ВІ	ВІ	ВІ
25	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	ВІ	ВІ	35	10	ВІ	ВІ	ВІ	ВІ

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Сумська область</i>									
26	Сумський державний університет	VI	VI	15	0	15	0	VI	0
<i>Харківська область</i>									
27	Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого	1375	VI	1375	700	1375	700	VI	0
28	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	40	5	30	5	30	3	-22 %	-6 %
<i>Херсонська область</i>									
29	Херсонський державний університет	VI	VI	15	0	15	0	VI	0
<i>Черкаська область</i>									
30	Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького	VI	VI	15	0	15	0	VI	0
<i>Чернівецька область</i>									
31	Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича	VI	VI	35	5	35	5	VI	0

Аналіз: Як було вже зазначено, перше скорочення державного замовлення на бакалавраті з галузі знань «право» відбулось за міністра Вакарчука у 2009 році. Хоча даних за 2008 рік на сайтах МОНМС стосовно багатьох ВНЗ немає, у таблиці 1 узагальнено доступну інформацію, яка свідчить – скорочення торкнулось майже всіх університетів країни незалежно від їхнього рівня престижності та/або регіональної належності.

Друге зменшення бюджетних місць на спеціальність «право» відбулося минулого року за теперішнього міністра Табачника і було здійснено на принципово інших засадах.

По-перше, скорочення державного замовлення у 2010 році втілювалося «з урахуванням регіонального підходу». За регіональною ознакою, майже всі українські ВНЗ, які отримали держзамовлення на підготовку студентів-юристів у 2010 році, можна поділити на три групи.

Першу групу становлять університети, що розташовані в Західній Україні і зазнали суттєвого зменшення державного замовлення і на право, і на інші напрями підготовки.

До другої групи належать університети з Донецької області, яким було суттєво збільшено кількість бюджетних місць. Більшість інших ВНЗ України становлять третю групу, за винятком кількох київських і регіональних університетів – їм залишили той самий обсяг державного замовлення, який вони мали попереднього року.

Згідно з «Обсягами державного замовлення на бакалаврів» 2009 року в шести областях Західної України наявні 7 університетів, які готують студентів-юристів за державним замовленням.

У 2010 році шістьом із них обсяг держзамовлення з права був суттєво урізаний: Львівському університету на 29 %, Прикарпатському та Тернопільському на 25 %, Волинському імені Лесі Українки на 20 %, «Острозькій академії» на 14 % та Закарпатському держуніверситету на 13 %.

Водночас, попри оголошену міністерством загальноукраїнську політику скорочення бюджетних місць, обидва університети Донецької області, які навчають студентів-юристів за державним замовленням, отримали значне збільшення бюджетних місць з цього напрямку підготовки: Маріупольський державний гуманітарний університет на 28 % та Донецький національний університет на 12 %.

Таблиця 2. Статистика вступної кампанії 2010 р.

№	Вищий навчальний заклад	Конкурс		Середній бал		
		Кількість заяв на одне місце ліцензованого обсягу	Кількість заяв на одне місце державного замовлення	Середній бал ЗНО серед подавачів сертифікатів ЗНО	Середній бал атестага серед подавачів сертифікатів ЗНО	Середній бал атестага серед усіх абітурієнтів
1	2	3	4	5	6	7
<i>Університети, яким було зменшене державне замовлення на спеціальність «право» більш як на 5% в 2010</i>						
1	Національний університет «Киево-Могилянська академія»	8,06	18,12	181,28	185,86	185,86
2	Київський національний університет ім. Тараса Шевченка	2,77	8,12	179,25	183,87	183,78
3	Львівський національний університет ім. Івана Франка	1,89	9,05	171,44	179,47	179,17

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
4	Національний університет «Острозька академія»	4,97	19,22	171,34	179,17	179,03
5	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	1,91	6,88	170,71	178,96	178,91
6	Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара	3,87	10,38	165,15	174,28	174,1
7	Тернопільський національний економічний університет	0,88	8,21	165,06	177,78	177,47
8	Волинський національний університет ім. Лесі Українки	3,48	12,71	164,39	174,16	174,04
9	Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника	2,19	16,2	162,52	176,03	175,83
10	Закарпатський державний університет	2,48	15,23	160,72	175,53	161,73
<i>Університети, яким було збільшено державне замовлення на «право» у 2010</i>						
11	Національний авіаційний університет	2,3	15,96	169,44	177,45	177,16
12	Донецький національний університет	2,03	11,1	164,64	176,61	176,4
13	Національний транспортний університет	1,64	8,17	163,65	174,84	174,5
14	Криворізький економічний інститут КНЕУ ім. Вадима Гетьмана	2,07	10,32	159,85	170,87	170,71
15	Маріупольський державний гуманітарний університет	2,12	9,44	158,99	172,81	172,48
<i>Інші університети</i>						
16	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	1,57	6,38	174,07	178,66	178,42
17	Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана	2,79	14,5	174,01	181,22	181,15
18	Київський національний торговельно-економічний університет	3,02	18,35	170,17	178,22	178,15
19	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	1,12	VI	167,32	175,6	175,38
20	Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича	1,33	8,43	164,56	180,28	180,06

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
21	Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого	0,87	1,95	164,5	179,00	178,53
22	Чорноморський державний університет ім. Петра Могили	2,69	11,72	164,42	171,8	171,73
23	Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького	1,46	6,33	164,06	174,37	174,14
24	Одеська національна юридична академія	0,98	10,44	163,31	171,7	170,53
25	Ужгородський національний університет	3,28	10,81	162,84	178,33	178,25
26	Сумський державний університет	1,48	9,53	162,56	168,83	168,38
27	Запорізький національний університет	2,68	12,41	162,08	171,56	171,28
28	Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського	2,00	VI	161,77	172,32	172,24
29	Херсонський державний університет	1,24	5,91	158,9	170,23	167,07
30	Кримський економічний інститут КНЕУ ім. Вадима Гетьмана	2,31	20,15	158,75	171,61	171,48
31	Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля	1,02	7,36	158,56	170,59	170,36

По-друге, суттєвого скорочення державного замовлення чомусь зазнали саме найкращі університети України, які зажили великою популярності серед абітурієнтів. Водночас Міністерство збільшило кількість бюджетних місць із тих самих напрямів освіти відверто слабшим ВНЗ.

Таблиця 2 (дані взято з сайта Інформаційної системи «Конкурс») містить статистичну інформацію щодо конкурсу та середнього бала абітурієнтів, які вступали до вишів в 2010 році. Таблицю поділено на три секції. До першої секції увійшли університети, які 2010 року зазнали зменшення державного замовлення в галузі права більш як на 5 %; до другої – ті ВНЗ, яким бюджетні місця з цього напрямку було збільшено, а до третьої, відповідно, всі інші навчальні заклади, більшості з яких держзамовлення порівняно з попереднім роком змінене не було.

Як бачимо, найсильніші абітурієнти країни в 2010 році частіше обирали два українські університети – Національний університет «Кієво-Могилянська академія» та Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. За обома показниками (середнім балом зовнішнього незалежного оцінювання серед подавачів сертифікатів та середнім балом атестатів серед усіх абітурієнтів) ці два університети залишили далеко позаду всі інші навчальні заклади країни.

Так, середній бал ЗНО абітурієнтів, які вступали до НаУКМА становив 181,28 бала, а середній бал атестата абітурієнтів НаУКМА в минулому році був 185,86. В КНУ імені Тараса Шевченка ці показники – 179,25 та 183,78 відповідно.

На жаль, з причин, які важко зрозуміти, саме ці університети і зазнали нищівного зменшення державного замовлення на право у 2010 році: НаУКМА на 25 % та КНУ імені Тараса Шевченка на 19 %.

Іншим престижним українським університетам, які залучили сильних абітурієнтів, також було скорочено державне замовлення.

Незважаючи на те, що МОНМС під проводом пана Дмитра Табачника проголосило своєю метою скорочення бюджетних місць по всій території України, державне замовлення в галузі знань «право» збільшили університетам, які мають значно меншу популярність серед добре підготовлених абітурієнтів.

Право – не єдина галузь знань, в якій зауважуються зазначені тенденції. Зменшення в 2010 році державного замовлення переважно у найкращих університетах країни та навчальних закладах, розташованих у Західній Україні, спостерігається на спеціальностях історії, політології та деяких інших напрямках підготовки соціально-політичних та гуманітарних наук.

Таблиця 3. Зміни обсягів державного замовлення в Національному авіаційному університеті та Донецькому національному університеті у 2009–2010 роках

Галузь знань або спеціальність	Код галузі знань або спеціальності	Обсяг державного замовлення, денна форма бакалаврату		2009/2010, різниця (%)
		2009 р.	2010 р.	
1	2	3	4	5
<i>Національний авіаційний університет</i>				
Документознавство та інформаційна діяльність	6.020105	10	15	+ 5 (+50 %)

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5
Філологія	6.020303	0	25	+ 25
Міжнародні відносини	6.030201	0	20	+ 20
Журналістика	6.030301	0	5	+ 5
Правознавство	6.030402	20	25	+ 5 (+25 %)
Економіка та підприємництво	6.030500	45	80	+ 35 (+78 %)
Менеджмент	6.030601	40	45	+ 5 (+12,5 %)
Будівництво	6.060101	50	60	+ 10 (+20 %)
Прикладна фізика	6.040204	20	15	- 5 (-25 %)
Програмна інженерія	6.050103	55	50	- 5 (-9 %)
Авіаційна та ракетно-космічна техніка	6.051100	80	75	-5 (-6,3 %)
Аеронавігація	6.070102	70	60	-10 (-14 %)
<i>Донецький національний університет</i>				
Документознавство та інформаційна діяльність	6.020105	10	15	+5 (+50 %)
Історія	6.020302	35	45	+10 (+28,6 %)
Психологія	6.030102	20	25	+5 (+25 %)
Політологія	6.030104	15	24	+9 (+60 %)
Міжнародні відносини	6.030201	20	25	+5 (+25 %)
Журналістика	6.030301	15	18	+3 (+20 %)
Правознавство	6.030402	70	80	+10 (+14,3 %)
Економічна теорія	6.030501	15	20	+5 (+25 %)
Економіка підприємства	6.030504	20	24	+4 (+20 %)
Маркетинг	6.030507	30	35	+5 (+16,7 %)
Менеджмент	6.030601	35	39	+4 (11,4 %)
Хімія	6.040101	90	85	-5 (-5,6 %)

По-третє, на тлі загальнонаціонального скорочення місць державного замовлення, Національний авіаційний університет (НАУ) та Донецький національний університет (ДонУ) не тільки не зазнали зменшень обсягів державного замовлення (за винятком кількох спеціальностей), а навпаки, суттєво збільшили кількість місць, що фінансуються з державного бюджету.

У таблиці 3 порівняно обсяги державного замовлення у цих двох ВНЗ з галузей знань та спеціальностей денної форми навчання бакалаврату, які зазнали змін у 2010 році порівняно з 2009 роком.

Так, для НАУ Міністерство суттєво збільшило кількість бюджетних місць не тільки на право (+20 %), а й на багато інших напрямів:

документознавство – на 50 %, економіку та підприємництво – на 78 %, менеджмент – на 12,5 % тощо.

Більше того, 2010 року Міністерство надало для НАУ бюджетні місця на напрями, які навряд чи відповідають профілю цього навчального закладу: філологія – 25 місць, міжнародні відносини – 20 місць, журналістика – 5 місць.

За даними зазначених сайтів, 2009 року державного замовлення на ці спеціальності в НАУ не було.

Цікаво, що збільшення держзамовлення на згадані «модні» професії відбувалось на тлі помітного скорочення бюджетних місць на такі спеціальності: авіаційна та ракетно-космічна техніка, аеронавігація, прикладна фізика, програмна інженерія.

Невже ці професії не потрібні для розвитку української авіаційної індустрії, чи ринок праці уже насичений відповідними фахівцями?

Автор цього дослідження не є знавцем авіаційної справи, але коли авіаційний університет випускає юристів чи філологів замість фахівців з авіоніки чи аеронавігації, погодьтесь, це викликає легітимні запитання.

Так само ДонНУ 2010 року порівняно з 2009 втратив місця державного замовлення на денній формі програми бакалаврату тільки зі спеціальностей хімія та прикладна фізика. Водночас на відміну від більшості ВНЗ України кількість бюджетних місць в ДонНУ збільшилася: на право – на 14 %, політологію – 60 %, історію – на 29 %, міжнародні відносини – 25 % тощо.

При цьому варто зазначити, що інші університети Донецького регіону (наприклад, Донецький національний технічний університет і Донецький національний університет управління) зазнали скорочень з більшості спеціальностей у пропорціях, схожих з іншими ВНЗ України.

Висновки та запитання

Читачі, які мають час, бажання і доступ до Інтернету, можуть перевірити достовірність викладених у цій статті фактів і розрахунків. Але як пояснити ці факти?

Як пояснити систематичне зменшення державного замовлення університетам одного регіону країни й одночасне збільшення бюджетних місць навчальним закладам іншого?

Як пояснити зменшення держзамовлення найкращим вищим школам України й одночасне збільшення бюджетних місць на ті самі спеціальності слабшим університетам? Спробуємо запропонувати кілька можливих версій та припущень.

Версія 1. Свідома політика погіршення якості освіти. У вересні 2010 року Віктор Янукович оголосив 2011 рік «Роком освіти» задля «покращення функціонування та інноваційного розвитку освіти, підвищення її якості і доступності, інтеграції в європейський освітній простір».

Янукович також звернув увагу, що жоден з вітчизняних університетів не належить до 500 найкращих у світі. Таким чином, принаймні на словах, які мають ще бути доведені на ділі, метою нинішнього керівництва країни в освітній галузі є покращення якості і доступності освіти та підвищення позицій українських університетів у міжнародних рейтингах.

З огляду на цю мету та з позицій державницьких інтересів видається необґрунтованим обмеження доступу громадян України до безкоштовної освіти через скорочення державного замовлення найкращим українським університетам, які надають якісну освіту і мають цілком реальні шанси наблизитись до 500 топ-університетів світу.

Також зовсім алогічним видається збільшення бюджетного фінансування університетам-середнячкам за рахунок зменшення його провідним ВНЗ країни.

І, взагалі, абсолютно безглуздою стає ситуація, коли головному вищому навчальному закладу країни, покликаному готувати спеціалістів у галузі авіації, збільшується державне фінансування на підготовку діловодів, філологів, журналістів, юристів, фінансистів та аудиторів з одночасним зменшенням державного замовлення на авіоніку, аеронавігацію та інші спеціальності, від яких безпосередньо залежить існування та конкурентоспроможність національної авіаційної індустрії.

Однак, коли думатись, то всі ці дії повністю виправдані, якщо мати на меті зменшення конкурентоспроможності провідних українських університетів та й української освіти в цілому на світовій арені, обмеження доступу найперспективніших абітурієнтів до найякіснішої в країні безоплатної освіти.

Хоча неможливо повірити, що саме таку мету мав центральний орган виконавчої влади України в галузі освіти.

Версія 2. Дискримінація. Головною причиною, чому значна частина українського суспільства не сприйняла призначення пана Дмитра Табачника на посаду міністра освіти і науки, були його відомі вислови про частину українського народу; вислови, які були розцінені як ксенофобські та шовіністичні.

Водночас, за словами Дмитра Табачника, він як міністр освіти діє без будь-яких політичних упереджених поглядів винятково на підставі Конституції, яка в статті 24 встановлює рівність конституційних прав громадян України і забороняє будь-які привілеї чи обмеження за багатьма ознаками, включно з місцем проживання.

Але як тоді розцінити дії Міністерства, які встановлюють привілеї університетам з певного регіону країни, значно збільшуючи їм кількість бюджетних місць?

Або як розцінити дії Міністерства, що суттєво зменшує обсяг державного замовлення університетам в іншому чітко визначеному регіоні країни, тим самим обмежуючи доступ до безкоштовної освіти громадян, які живуть і прагнуть отримати освіту саме там?

Причому відбувається це системно, ба більше, одразу після приходу на посаду міністра освіти людини, відомої своїми особистими, на думку багатьох людей, ксенофобськими поглядами саме щодо мешканців цього регіону.

Чи не стає така політика чиновників МОНМС діями, що обмежують можливість громадян України повністю реалізувати свої конституційні права, разом із правом на освіту?

І якщо так, чи не містять ці дії складу злочину, передбаченого статтею 161 Кримінального кодексу України «Порушення рівноправності громадян» або «пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками... місця проживання»?

Версія 3. Корупція. Загальнонаціональне скорочення місць державного замовлення в минулому році *de facto* не торкнулося двох українських університетів: Національного авіаційного університету та Донецького національного університету.

Навпаки, замість скорочення державного фінансування Міністерство освіти, науки, молоді та спорту суттєво збільшило цим двом навчальним закладам кількість бюджетних місць у найбільш затребуваних галузях знань і спеціальностях: право, економіка і підприємництво, міжнародні відносини, журналістика, менеджмент тощо.

З яких причин ДонНУ опинився у привілейованому становищі? Чому обсяги державного замовлення цьому університету було суттєво збільшено, тоді як іншим вишам, включно з тими, що розташовані в Донецькій області, кількість бюджетних місць на ті самі спеціальності було зменшено? Чи не виглядає це як певна «подачка» університету після сумнозвісних подій навколо призначення керівника цього поважного закладу вищої освіти України?

Як відомо, першим проректором НАУ є депутат ВР від Партії регіонів Луцький, котрий, як повідомляють ЗМІ, – кум міністра Табачника.

Яким чином факт кумівства вплинув на суттєве зростання обсягів державного замовлення Національному авіаційному університету зі спеціальностей, які, по-перше, не профільні для цього навчального закладу, і, по-друге, були скорочені в інших ВНЗ?

Якщо такий вплив дійсно мав місце, чи не буде в цьому випадку в діях високопосадовців МОНМС ознак складу злочину, передбаченого статтею 364 КК «Зловживання владою або службовим становищем».

Версія 4. Службова недбалість. Припустимо, що всі три попередні версії не мають під собою жодних підстав, і з боку керівництва МОНМС не було жодного намагання чи умислу свідомо дискримінувати, корумпувати або проводити політику, спрямовану на зниження конкурентоспроможності та якості української освіти. Але ж факти є фактами, а вони, як відомо, річ уперта.

За останній рік доступ до освіти в найкращих університетах України та університетах західного регіону суттєво зменшився, а обсяг бюджетного фінансування в навчальних закладах, які є менш привабливими для вступників, та в деяких вузах однієї окремої області в тій самій галузі знань збільшився.

Чи не свідчать ці факти про «заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам»? І, якщо це так, чи належним чином службові особи МОНМС виконують свої службові обов'язки та сумлінно до них ставляться?

Версія 5. Безвідставність запропонованого аналізу та висновків. Як було зазначено вище, аналіз та висновки, викладені в цьому дослідженні, ґрунтуються винятково на публічних і відкритих даних, доступних кожному.

Іншої об'єктивної статистичної інформації, яку можна було б використати для підготовки цієї статті, у джерелах загального користування знайдено не було.

Можливо, автор не володіє повною інформацією, а тому його висновки є безпідставними, а реальна ситуація зовсім інша. В такому разі та на підставі щойно прийнятого Закону «Про доступ до публічної інформації», який невдовзі набуває сили, МОНМС має опублікувати детальну статистику за останні кілька років щодо обсягів державного замовлення, доведених до кожного окремого університету країни як у галузі «право», так і в інших галузях знань та спеціальностях.

УХВАЛА ВЧЕНОЇ РАДИ НАУКМА
протокол № 7 від 23 вересня 2010 р.

**Про ставлення Вченої ради НАУКМА
до законопроекту «Про мови в Україні»**

Заслухавши й обговоривши експертний висновок проф. В. В. Василенка та проф. В. Є. Панченка із зазначеного питання, Вчена рада УХВАЛИЛА:

1. Підтримати експертний висновок щодо неконституційності та необхідності зняття з розгляду Верховною Радою України законопроекту «Про мови в Україні».
2. Направити ухвалу Вченої ради НАУКМА Президентові України В. Ф. Януковичу, Голові Верховної Ради В. М. Литвину та передати у засоби масової інформації з метою оприлюднення.

Голова Вченої ради

С. М. КВІТ

Секретар Вченої ради

Л. В. ПІЗНЮК

**ЕКСПЕРТНИЙ ВИСНОВОК
щодо законопроекту «Про мови в Україні»**

1. Аналіз внесеного 7 вересня 2010 року на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України «Про мови в Україні» свідчить, що і концепція цього законопроекту, і більшість його ключових норм суперечать Конституції України, рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 у справі про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України та ґрунтується на свавільному тлумаченні Європейської Хартії регіональних або міноритарних мов.

2. Частина 1 ст. 4 законопроекту передбачає, що «засади державної мовної політики визначаються Конституцією України», а поря-

док застосування мов в Україні – «виключно цим базовим законом». Проте цей законопроект кардинально ревізує засади державної мовної політики в Україні, вводячи у правове поле такі не передбачені Конституцією України поняття, як: «регіональна мова», «мовна група», «мовна меншина», «регіональна мовна група», «українсько-російська двомовність», «мовне самовизначення» (статті 1, 3, 7), і зобов'язуючи місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, установи, організації, підприємства, їх посадових і службових осіб, а також громадян – суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб використовувати регіональну мову (частина 7 ст. 8).

3. Як визначено у згаданому рішенні Конституційного Суду України, положення про українську мову як державну та гарантії вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України містяться у розділі I «Загальні засади Конституції України», який закріплює основи конституційного ладу в Україні. Поняття державної мови є складовою ширшого за змістом та обсягом поняття «конституційний лад». Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить лише народові (частина 3 ст. 5 Конституції України). Поняття і терміни ст. 10, яка визначає основи мовної політики в Україні, як і інших статей розділу I Конституції України, можуть бути змінені тільки у спеціальному порядку, передбаченому ст. 156 Конституції.

4. Запровадження в Україні статусу мов і порядку їх застосування, не передбачених ст. 10 Конституції України, є порушенням Основного Закону, яке слід кваліфікувати як зазіхання на засади конституційного ладу в Україні.

5. Законопроект спотворює суть Європейської Хартії регіональних або міноритарних мов, покликаної захищати такі мови, а не встановлювати статус мов і порядок їх застосування.

6. Українсько-російська двомовність трактується у ст. 7 законопроекту як «важливе надбання українського народу». При цьому ігноруються драматичні обставини XVIII–XX століть, коли українська мова та її носії зазнавали утисків і жорстоких репресій з боку урядів як царської, так і радянської імперій.

У цій статті також стверджується, що російська мова «є рідною, або такою, якою повсякденно користується більшість громадян України». Це не відповідає дійсності: згідно з результатами Всеукраїнського перепису 2001 року, рідною назвали російську мову

29,6 % населення, а не «більшість громадян України». Що ж до кількості тих, хто «повсякденно користується» нею, то перепис не зафіксував таких даних.

7. Ключовою щодо використання регіональних мов є частина 3 ст. 8 законопроекту: вона передбачає, що «заходи, спрямовані на використання регіональних мов, або мов меншин», можуть застосовуватися «за умови, якщо кількість осіб носіїв регіональної мови, що проживають на території, на якій поширена ця мова, складає 10 відсотків і більше чисельності її населення».

Визначена кількість носіїв регіональної мови – 10 % і більше – є довільною (такого критерію немає в міжнародно-правових актах) і покликає забезпечити статус, рівнозначний статусу державної мови, лише для російської мови, оскільки «носіями регіональної мови», як це впливає з частини 5 ст. 8, слід вважати не тих, для кого вона є рідною, а тих, хто її «переважно вживає». Ця норма унеможливає виконання частини 4 Прикінцевих положень, згідно з якими Кабінет Міністрів України має доручити «спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у галузі статистики в тримісячний термін забезпечити відповідні місцеві ради даними Всеукраїнського перепису населення про мовний склад населення адміністративно-територіальних одиниць», оскільки Всеукраїнський перепис 2001 р. визначав мовний склад населення за критерієм саме *рідної мови*. Питання про мову, яку громадянин «переважно вживає», не ставилося.

8. Стаття 21 законопроекту цілковито руйнує освітню практику, що склалася в Україні після прийняття в 1989 р. «Закону про мови в Українській РСР». Запровадження принципу вільного вибору мови навчання (та ще й «у будь-який час періоду навчання») провокує конфліктність на мовній основі усередині навчального закладу, серйозно ускладнює організацію навчального процесу, потребує бюджетних асигнувань для збільшення числа педагогічних кадрів та розширення матеріальної бази. У ряді випадків її буде неможливо виконати (якщо, скажімо, йдеться про реалізацію прав кримських татар навчатися рідною мовою в школі чи в університеті, де навчання здійснюється російською мовою).

9. У частині 4 ст. 21 законопроекту неприйнятним через його невизначеність є критерій «достатньої кількості» заяв, необхідних для відкриття окремого класу, в якому навчання ведеться іншою мовою, ніж у навчальному закладі в цілому: розмитість норми створює умови довільного її тлумачення.

10. Ні Конституція України, ні міжнародно-правові акти, що визначають стандарти захисту прав людини, у тому числі рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин та Європейською Хартією регіональних або міноритарних мов, не встановлюють *принцип вільного мовного самовизначення* в сфері застосування державної мови. В практиці європейських держав цього принципу також немає.

11. Законопроект не враховує принципової вимоги Європейської Хартії регіональних або міноритарних мов стосовно того, що «охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні зашкоджувати офіційним мовам і необхідності вивчати їх», і не передбачає заходів захисту щодо української мови як державної в тих місцевостях, де вона менш поширена, відповідно до ст. 3 Європейської Хартії.

12. У разі ухвалення і втілення пропонованого законопроекту «Про мови в Україні» неминуче відбудеться маргіналізація української мови, витіснення її з найважливіших сфер суспільного життя, що, врешті-решт, призведе до зникнення української нації як системотвірного чинника незалежної української державності. Відсутність мотивації щодо опанування української мови спричинить у найближчій перспективі мовну ізоляцію і відчуження регіонів України один від одного, що, своєю чергою, покладе початок «мовної федералізації» України та її дезінтеграції як держави.

Висновки

1. Законопроект має бути знятий з розгляду у Верховній Раді як такий, що суперечить основоположним принципам Конституції України, вимогам Європейської Хартії регіональних або міноритарних мов і становить загрозу цілісності української держави та самої її існування.

2. Необхідно розробити концептуально інший, новий законопроект за участі фахівців, а не представників окремих політичних сил.

22 вересня 2010 р.

*В. А. Василенко, доктор юридичних наук, професор,
Надзвичайний і Повноважний Посол України*

*В. Є. Панченко, доктор філологічних наук, професор,
народний депутат України першого скликання, керівник
Наукового центру досліджень сучасної літератури НАУКМА*

ПІДСУМКОВИЙ ДОКУМЕНТ
учасників круглого столу
«Небезпеки нової концепції літературної освіти»
(10 лютого 2011 року)

Затверджена наказом міністра освіти і науки, молоді та спорту 26 січня 2011 року «Концепція літературної освіти» має істотні розбіжності з текстом, затвердженим рішенням колегії МОН України 20 серпня 2010 року. Не всі розробники документа були належним чином посвячені в характер внесених до нього змін, що ставить під сумнів легітимність самого документа. Тим часом внесені в останній момент зміни свідчать про тенденцію **нової ідеологізації літературної освіти** в Україні.

По-перше, Концепція орієнтує загальноосвітню школу на «збереження... духовних ідеалів слов'янства», які слід, очевидно, розуміти як ідеали «православно-славянської цивілізації» (Д. Табачник). Як відомо, це одне з гасел, що відбиває реакційну ідеологію «русского мира», що ще 1960 року неспростовно довів А. Валіцький у своїй класичній праці «В полоні консервативної утопії» (український переклад, 1998 р.). До того ж, орієнтувати школу на цінності якоїсь однієї конфесії – справа небезпечна, тим паче, коли йдеться про багатоконфесійну країну, громадянами якої є не тільки слов'яни.

По-друге, у Концепції є неприпустиме ані з наукового, ані з етичного погляду протиставлення **української** («низької», етнографічної) – і **російської** («високої», такої, що претендує на «особливу роль» як «художньо-словесне надбання») літератур.

Спосіб представлення української літератури повертає до життя старі концепції «літератури для домашнього вжитку»: вона – «доносить до читача інформацію про своєрідність українських традицій та культури», себто – виконує суто **етнографічну** функцію. Російській же літературі відведено, по суті, роль єдиного мистецького

чинника духовно-інтелектуального становлення громадян України («старшого брата»).

По-третє, у Концепції постійно йдеться про «тріаду»: українська, російська та світова літератури, що суперечить об'єктивному науковому розумінню предмета. Адже російська література, таким чином, виокремлюється як самостійний предмет у дихотомії «національне – інтернаціональне». Роз'яснення міністра Д. Табачника, що Концепція не передбачає запровадження такої навчальної дисципліни, як «Російська література», мають казуїстичний характер, оскільки навчальний предмет «Російська література» може з'явитися під «псевдонімом» «Світова література» (про це, зокрема, ясно свідчить заява міністра про те, що $\frac{3}{4}$ програми світової літератури мають складати твори російських письменників).

По-четверте, вважаємо неприйнятним перейменування курсу «Зарубіжна література» на «Світова література» попри те, що в науці про літературу вживання цих термінів зумовлене «точкою спостереження». Так, своїми кращими надбаннями українська література безумовно належить до складу «світової», проте в нашій національній систематиці не є «зарубіжною», до якої належать усі твори не українського письменства. Ціннісний момент у розрізненні «світової» і «зарубіжної» літератури є другорядним і дискусійним. Зрозуміло, що запроваджене у Концепції розрізнення зроблене заради російської літератури, до того ж – усупереч природі речей і логіці, адже тим самим українська література виводиться за межі поняття «світова література». Ми переконані, що навчальний предмет, який нині називається «Світова література», має, як і раніше, називатися «Зарубіжна література».

По-п'яте, Концепція визнає можливість введення в 10–11 класах інтегрованого предмета «Література». З огляду на теперішню політику Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, така новація спрямована винятково проти української літератури і має на меті одне: мінімізувати її обсяг у рамках такого предмета, як «Література».

Попри те, що методичні аспекти Концепції літературної освіти заслуговують на увагу, **вимагаємо – у зв'язку з викладеними вище аргументами – відмінити наказ від 26 січня 2010 р., яким затверджено Концепцію, а також переглянути її змістову суть,**

звільнити літературну освіту від нав'язуваної їй ідеології «руського мира». Для цього необхідна конструктивна співпраця з провідними освітянами та фахівцями-літературознавцями, з науковими й навчальними інституціями України.

Учасники круглого столу:

Віра Агеєва, професор, доктор філологічних наук, Національний університет «Кієво-Могилянська академія»;

Тамара Кривутенко, заслужений учитель України, викладач української мови і літератури гімназії № 32 Печерського району м. Києва;

Ігор Лімборський, професор, доктор філологічних наук, Національний університет «Кієво-Могилянська академія»;

Райса Мовчан, доктор філологічних наук, головний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ;

Володимир Моренець, професор, доктор філологічних наук, Національний університет «Кієво-Могилянська академія»;

Михайло Наєнко, професор, доктор філологічних наук, Київський Національний університет імені Тараса Шевченка;

Володимир Панченко, професор, доктор філологічних наук, Національний університет «Кієво-Могилянська академія»;

Сергій Пригодій, професор, доктор філологічних наук, Київський Національний університет імені Тараса Шевченка.

Науково-публіцистичне видання

ЧАС «ДЕШЕВОГО КЛОУНА»
Українська освіта:
випробування горе-реформами

Відповідальна за випуск *Леся Пізнюк*
Художнє оформлення *Олександр Остапов*
Верстка *Марина Кулікова*
Коректор *Олена Пазюк*

Підписано до друку 1.04.2011.
Формат 60×84/16. Гарнітура Warnock Pro.
Папір офсетний № 1. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 5,81.
Наклад 2000 прим.

Час «дешевого клоуна» (Українська освіта : випробування
Ч24 горе-реформами) / [НаУКМА ; Упоряд. В. Панченко]. – К. : ТОВ
«Аграр Медіа Груп», 2011. – 99 с.

ISBN

У збірнику вміщено документи, інтерв'ю та статті, що висвітлюють ситуацію в українській освіті, а також діяльність міністра Д. Табачника. Автори – Сергій Квіт, В'ячеслав Брюховецький, Володимир Моренець, Володимир Панченко та Андрій Мелешевич, – стверджують, що горе-реформаторство ставить Україну перед небезпекою «радянiзації» та русифікації освіти, реально загрожує відлученням її від світового інтелектуального простору.

ББК 74.04(4УКР)я43